

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Nová sociální rizika v současné společnosti

Diplomová práce

Autor: Bc. Michal Škarda, DiS.
Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: PhDr. Martin Smutek, PhD.



Zadání diplomové práce

Autor:	B.C. Michal Škarda, DiS.
Studium:	U15050
Studijní program:	N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název diplomové práce:	Nová sociální rizika v současné společnosti
Název diplomové práce AJ:	New Social Risks in the Contemporary Society

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zaměří na nová sociální rizika a na reakce soudobé sociální politiky České republiky na ně. Práce se bude opírat o studium literatury sociologického charakteru a o předchozí studie v oblasti sociální politiky. V rámci analýzy bude zvolena konkrétní oblast rizik a ukázány možnosti uplatnění sociální práce v této oblasti. Výzkumné metody: Studium dokumentů, kvalitativní studie.

KELLER, J. Soumrak sociálního státu. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. MUSIL, L. (ed.) Vývoj sociálního státu v Evropě. Brno : Doplněk, 1996. VEČEŘA, M. Sociální stát - Východiska a přístupy. Praha : Sociologické nakladatelství, 1996.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Martin Smutek, Ph.D.
Oponent:	doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucího magisterské práce a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 12. 3. 2017

.....
Michal Škarda

Děkuji panu PhDr. Martinu Smutkovi, PhD. za cenné rady při tvorbě diplomové práce a odborné vedení.

Abstrakt

ŠKARDA, Michal. Nová sociální rizika v současné společnosti. Hradec Králové, 2017. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: PhDr. Martin Smutek, PhD.

Anotace:

Diplomová práce pojednává o nepodmíněném základním příjmu. Je rozdělena na část teoretickou a část empirickou. V teoretické části je popsán vliv nepodmíněného základního příjmu na pracovní trh, dopady nezaměstnanosti na jedince, definice nepodmíněného základního příjmu, možné zdroje jeho financování, alternativy k tomuto opatření. V teoretické části jsou uvedeny i nevýhody, které může nepodmíněný základní příjem přinášet. V publikaci je rovněž uvedena provázanost nepodmíněného základního příjmu se sociálním státem. Empirická sekce je rozdělena na dvě části. První část je věnována analýze uživatelských příspěvků publikovaných na internetových fórech vztahujících se k nepodmíněnému základnímu příjmu. Druhá část koncipována jako interpretace rozhovorů se sociálními pracovníky a jejich následný rozbor. Analýza názorů uživatelů na nepodmíněný základní příjem ukázala nutnost transformace současného daňového systému v České republice. Z rozhovorů se sociálními pracovníky vyplynulo, že nepodmíněný základní příjem nemůže sloužit jako náhrada současného sociálního státu. Cílem práce je podrobit rozboru názory uživatelů a sociálních pracovníků za účelem vytvoření ucelené publikace pro laickou i odbornou veřejnost.

Klíčová slova: nepodmíněný základní příjem, všeobecný základní příjem, sociální stát, progresivní zdanění, sociální práce

Abstract

ŠKARDA, Michal. New Social Risks in the Contemporary Society. Hradec Králové, 2017. Master degree of Thesis. University of Hradec Králové. Leader of the master degree Thesis: PhDr. Martin Smutek, PhD.

Annotation

The Thesis deals with basic income. It is divided into theoretical and empirical part. The theoretical part describes the influence of basic income to the labor market, the impact of unemployment on individuals, the definition of basic income, possible sources of financing, alternatives to basic income. In the theoretical part are described disadvantages of basic income. The publication is also shown consistency basic income with welfare state. Empirical section is divided into two parts. The first part is devoted to the analysis of user's opinions, which are published on the internet forums related to an basic income. The second part is designed as a interpretation of interviews with social workers and their analysis. The analysis of the views of users on the basic income showed the need to transform the current tax system in the Czech Republic. From interviews with social workers showed that basic income can not replace the current welfare state. The aim is to analyze the views of users and social workers in order to create a publication for professionals and the general public.

Klíčová slova: Basic Income, Welfare state, unconditional, progressive taxation, Social Work

Obsah

Úvod.....	8
1. Transformace placené práce.....	12
2. Dopady nezaměstnanosti.....	15
3. Jak lze definovat NZP?.....	18
4. NZP a jeho implementace.....	22
4.1. Kulturní model implementace NZP.....	23
5. Alternativy k NZP.....	26
5.1. Záporná daň z příjmu.....	26
5.2. Společnost podílníků.....	27
6. Tři možné zdroje financování NZP.....	28
6.1. Zdroj první: progresivní zdanění.....	29
6.2. Zdroj druhý: daňové ráje.....	31
6.3. Zdroj třetí: participativní rozpočet.....	32
7. Druhá strana téže mince.....	35
7.1. Nevýhody NZP očima ekonomů.....	35
7.2. Nevýhody NZP očima sociálních vědců.....	37
8. Jak to funguje jinde ve světě?.....	39
8.1. Švýcarské „NE“ nepodmíněnému základnímu příjmu.....	41
8.2. Finské testování nepodmíněného základního příjmu.....	42
9. Provázanost NZP se sociálním systémem.....	43
Empirická část.....	46
10. Automatizace pracovních procesů.....	50
11. Vliv NZP na sociální stát.....	54
12. Transformace daňového systému při zavedení NZP.....	59
13. Interpretace rozhovorů se sociálními pracovníky.....	65
13.1. Transformace sociálních dávek při zavedení NZP.....	66
13.2. Substituce sociálního státu NZP.....	68
13.3. Daňová transformace při zavedení NZP.....	70
13.4. Etická otázka výplaty NZP.....	71
13.5. Obecné shrnutí NZP.....	74
14. Evaluace odpovědí na položené otázky.....	77
Závěr.....	82
Použitá literatura.....	85
Seznam tabulek a grafů.....	88
Seznam zkratk a terminologie.....	88

Úvod

Philippe Van Parijs je jedním ze známých propagátorů myšlenky nepodmíněného základního příjmu. (v publikaci je též užíváno zkratky NZP, základní příjem, všeobecný základní příjem nebo minimální garantovaný příjem). Podle jeho názoru (a mnohých dalších) reálně hrozí, že lidská práce bude nahrazena stroji. V takovém případě by se lidská práce stala nedostatkovým zbožím a bylo by proto legitimní, zdanit pracující ve prospěch těch, kteří pracovní místa nemají. Takové pojetí je ovšem v naprostém rozporu s přístupem ekonomické vědy, podle níž pracovní místo naopak zdroje (čas, úsilí) spotřebovává.

Pokud bych přijal premisu, že lidskou práci v budoucnu skutečně nahradí stroje a vznikne nutnost zavedení minimálního garantovaného příjmu, napadá mě otázka, zda takto stroji modifikovaná práce dokáže vytvořit dostatek zdrojů pro „ufinancování“ tohoto instrumentu. Pokud bychom skutečně tento příjem aplikovali do praxe, neztratí pak práce pozitivní vliv, který na jedince má? Nebude docházet spíše k demotivaci a rezignaci jedince, cokoliv činit k zajištění vlastní obživy a seberealizace?

Implementujeme-li tento přístup do české společnosti, bude to znamenat úplně zrušení sociálních dávek, nebo jen jejich částečné nahrazení? Znamená nepodmíněný základní příjem, že nikdo nebude muset pracovat a práce ztratí svojí hodnotu? Je tedy tento příjem šancí pro cílevědomé jedince, kteří se vinou nepříznivých událostí dostali krátkodobě do nepříznivé životní situace, nebo je konečným řešením pro osoby, které nechtějí pracovat? Naskýtá se zde i třetí cesta. Tento instrument může být zároveň příležitostí pro pracující jedince, kteří se například dělí o pracovní místo nebo nedisponují zaměstnáním na plný úvazek.

V následujícím textu se pokusím nalézt východiska pro dané otázky a vytvořit ucelený text zabývající se minimálním státem garantovaným příjmem. Toto téma se bude postupem času stávat stále aktuálnější a bude nabírat na významu. Nejen z tohoto důvodu jsem si dané téma zvolil. Dalším důvodem výběru je můj osobní zájem a kompletnost informací o tomto tématu.

Magisterská diplomová práce bude rozdělena na část teoretickou a empirickou. V první kapitole teoretické části se budu zabývat tématem transformace práce. V další části se budu věnovat nezaměstnanosti jako základnímu sociálnímu problému. V návaznosti na tuto kapitolu vysvětlím princip nepodmíněného základního příjmu poskytovaného státem. Čtvrtý blok teoretické části bude věnován implementaci nepodmíněného základního příjmu. Všeobecný základní příjem není jedinou možností, jak k občanům distribuovat finanční prostředky, a proto pátá kapitola bude věnována alternativám tohoto opatření. Základní otázkou zůstává, jak bude toto opatření financováno. V páté kapitole rozeberu aspekty, týkající se ekonomických otázek souvisejících s tímto instrumentem. Nic není jen černé nebo bílé a stejně tak je tomu u všeobecného základního příjmu. Jedna z kapitol je věnována záporům NZP. Vzhledem k tomu, že české politické špičky teprve hledají odpovědi na otázky týkající se nepodmíněného základního příjmu, bude předposlední kapitola věnována (nejen) evropským zemím, které již disponují zkušenostmi s aplikací tohoto nástroje do sociální politiky. Závěrečná kapitola bude pojednávat o propojení sociální práce (případně sociální politiky) s problematikou minimálního garantovaného příjmu.

V empirické části se budu zabývat názory respondentů vycházejících z komentářů, které jsou umístěny na internetových diskuzních fórech. Druhý blok empirické části bude tvořen interpretací rozhovorů se sociálními pracovníky.

Hlavním cílem magisterské práce je analyzovat názory veřejnosti a odborné veřejnosti na problematiku nepodmíněného základního příjmu. Základním nástrojem pro zjištění názorů občanů bude obsahová analýza. Zdrojem dat pro tuto analýzu budou diskuze a příspěvky na internetových diskuzních fórech.

Druhý blok empirické sekce magisterské diplomové práce tvoří rozhovory se sociálními pracovníky z různých oblastí sociální sféry, na téma nepodmíněného základního příjmu a jejich interpretace s následnou sumarizací odpovědí. Pro vytvoření výběrového souboru byl použit záměrný výběr. Logika tohoto výběru spočívá ve volbě takových respondentů, kteří mají dostatek informací o problematice nepodmíněného základního příjmu, za účelem hloubkového zkoumání.

Jedná se o informanty, od kterých lze získat požadované informace. Do výběrového souboru jsem zahrnul muže i ženy, protože jejich nazírání na předmět výzkumu může být odlišné a nemělo by být opomenuto.

K řešení výzkumné otázky je použita kvalitativní výzkumná strategie (pro oba bloky empirické sekce práce). Tato strategie se odvíjí od charakteru zkoumaného problému a snahy o hlubší pochopení problému. Mezi dílčí cíle této práce patří analyzovat názory uživatelů na nepodmíněný základní příjem v souvislosti s

- a) automatizací pracovních procesů,
- b) transformací daňového systému,
- c) transformací sociálního státu.

Dalším dílčím cílem práce je zjistit pohled sociálních pracovníků na nepodmíněný základní příjem z hlediska:

- a) zrušení či ponechání sociálních dávek,
- b) možné transformace sociálního státu,
- c) nutnosti zvýšení daní,
- d) etického.

Výše napsané dílčí cíle mají za úkol odpovědět na základní výzkumnou otázku: Jak ovlivní implementace nepodmíněno základního příjmu, do struktur sociálního státu, podobu sociální práce?

Práce je do značné míry hypotetickým konstruktem, protože v České republice není toto opatření dosud zavedeno. Z tohoto důvodu jsem zvolil kvalitativní výzkumnou metodu nikoli kvantitativní. Účelem této práce není kvantifikovat analyzované názory, nýbrž analyzovat odpovědi jednotlivých účastníků internetových diskuzí a zjistit tak jejich postoj k nepodmíněnému základního příjmu a dospět k hlubšímu pochopení této problematiky.

Vzhledem k neexistenci rozsáhlých knižních zdrojů o této problematice, je tato publikace určena pro kohokoliv, kdo má zájem načerpat základní informace o

nepodmíněném základním příjmu. Tato práce je tedy určena, jak laické, tak odborné veřejnosti.

Pro tvorbu teoretické části budu vycházet především knižních zdrojů. Dalšími zdroji budou internetové odborné články. Jako zdroj pro tvorbu publikace budou využity video nahrávky z internetového serveru youtube.com.

1. Transformace placené práce

Úvahy o tom, že možná skončí práce, tak jak ji známe, se začaly objevovat již v polovině 60. let dvacátého století. Konec společnosti práce signalizuje nejen rostoucí nezaměstnanost, která je zde chápána jako průvodní jev každé moderní společnosti, ale rovněž další fakta. Prvním z nich je, že objem nezbytné práce, která musí být vykonávána lidmi, postupně klesá, dokonce tak moc, že většinu materiálních aktivit a organizačních činností sociálně marginalizuje. Druhým faktem, který svědčí o konci práce, tak jak ji doposud známe je, že při vykonávaných činnostech se již nepředpokládá bezprostřední kontakt pracujícího jedince s materiálem. Lze tedy říci, že zejména u manuální práce ztrácí podobnost s tradiční řemeslnou výrobou. (Petrusek, 2007)

V roce 1956 analyzoval fenomén „rozdobené práce“, která předvíдалa konec společnosti práce tak jak je nám dosud známa, Georges Friedmann, který ohrožení práce viděl v rostoucí automatizaci výroby a odtažení dělníka od pracovního procesu a jeho vytlačení z jeho tradičního postavení. (Petrusek, 2007).

Při zamyšlení nad problematikou nezaměstnanosti se nelze pohybovat na polaritě mít práci – nemít práci. Přísloví zlatá střední cesta není v otázce zaměstnanosti ideální. Lidé nacházející se na této střední cestě nemají záruku plnohodnotné pracovní smlouvy. Namísto toho jsou upřednostňovány dílčí a krátkodobé smlouvy, které často nemusí být uzavřeny na základně zákoníku práce. Tyto vztahy jsou preferovány zejména proto, že jsou pro zaměstnavatele finančně výhodnější a disponují vysokou mírou flexibility. V podstatě dochází k přechodu od klasického vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel ke vztahu firma – dodavatel. Dochází tak k rozvoji fenoménu, který se nazývá flexibilizace práce. (Keller, 2005)

Mareš (1994) k tomuto dodává, že existuje jev nazývaný se neúplná zaměstnanost. Jde o jev, kdy jsou pracovníci nuceni přijmout takové zaměstnání, ve kterém není plně využit jejich potenciál nebo kvalifikace. Jedná se o práci na snížený úvazek, sdílení pracovního místa, kdy se o jedno pracovní místo dělí dva zaměstnanci. Problémem v tomto případě je, že tito zaměstnanci se dělí nejen o pracovní místo, ale i o příjem, který z něj plyne.

Ladislav Hološ (2013) k výše uvedenému přidává zajímavou poznámku, když uvádí, že to, za co je potřeba bojovat je úplná nezaměstnanost nikoliv zaměstnanost. Ideologie růstu končí, neoliberální ekonomiku stíhá jedna krize za druhou a je potřeba uvažovat o nekapitalistické alternativě uspořádání společnosti. Konstatuje, že ke všem velkým změnám musí nastat ten správný čas. Jako příklad uvádí zrušení otroctví, zrušení roboty nebo zavedení osmihodinové pracovní doby. Na všechny tyto velké změny musí lidstvo dosáhnout určitého stupně vývoje, aby bylo tyto velké transformační změny schopno učinit. Domnívá se, že lidstvo dosáhlo takového stupně vývoje, kdy není možné dosáhnout ideálu plné zaměstnanosti, jednoduše proto, že není tolik práce jako v industriální éře společnosti.¹

Jan Keller (2005) vidí příčinu nedostatku práce zejména v přechodu ze sekundárního sektoru do sektoru terciárního. Zatímco při přechodu z primárního sektoru do sekundárního sektoru výroby byla průmyslová výroba schopna pojmout velké množství osob přecházejících z oblasti zemědělství do oblasti průmyslové výroby, tak při přechodu ze sekundárního do terciárního sektoru tomu tak není. Příčinu vidí v tom, že terciární sektor výroby není schopen pojmout tak obrovské masy lidí přicházejících z výrobního sektoru. Dalším problémem je, že sektor služeb nevytváří výrobek, který by mohl být dále směňován za účelem dosažení zisku.

Keller s Marešem se shodně domnívají, že jak flexibilizace práce tak neúplná zaměstnanost snižují nezaměstnanost jen opticky a pouze za cenu toho, že stoupá podíl nízko placené práce a následně vzrůstá riziko, že výdělků ekonomicky aktivního jedince se budou pohybovat na hranici chudoby a část takto zaměstnaných osob se ocitá bez pracovní ochrany a sociálního zabezpečení. Výše zmíněná fakta vedou ke vzniku jevu, který můžeme nazvat „pracující chudoba“.

Vlivem proměny práce (a nejen tím) se vždy určité procento obyvatelstva nachází mimo pracovní trh. Plná zaměstnanost není dnes již možná. Placená práce má

¹ Přednáška Ladislava Hološe v Pražské škole alternativ ze dne 16. 9. 2013 – Co je nepodmíněný základní příjem?

pozitivní vliv na jedince. Nezaměstnanost má na jedince bio-psycho-sociální dopady. Důsledky nezaměstnanosti se budu zabývat v následující kapitole.

2. Dopady nezaměstnanosti

Práce má nepochybně pozitivní vliv na jedince a utváření jeho osobnosti. V této kapitole se zamyslím nad otázkou, proč je práce a zaměstnání pro člověka tak důležité a nastínit dopady dlouhodobé (masové) nezaměstnanosti.

Sigmund Freud se domníval, že práce je pouto, které váže jedince k realitě, protože pokud člověk nemusí ráno vstát a jít do práce, pak se ocitá v nebezpečí, že ho ovládnou negativní emoce a fantazie (Sigmund Freud in Mareš 1994).

Mareš se dále domnívá, že cíle, status, sociální kontakty i veškerá struktura lidského bytí je primárně odvozena z toho, jaké má zaměstnání. Vzdělání jedince je chápáno jako příprava na zaměstnání a s tím související volný čas, který je v naší kultuře chápán jako regenerace pro výkon další pracovní činnosti. Mareš ve své knize „nezaměstnanost jako sociální problém“ parafrázuje Giddense, který shrnuje šest charakteristik placené práce, které jsou podle něj pro člověka klíčové:

1. Mzda nebo plat jsou hlavním zdrojem uspokojování potřeb a determinuje i to jaké potřeby člověk má.
2. Zaměstnání (i pokud je rutinní) slouží k získávání a zdokonalování dovedností a schopností jedince.
3. Pro osoby mající stálé zaměstnání je den obvykle organizován podle rytmu a charakteru práce, poskytuje smysluplné uspořádání denních aktivit.
4. Zaměstnání představuje rozmanitost prostředí. Nezaměstnaný jedinec je omezen pouze na prostředí jeho domácnosti.
5. Zaměstnání je obvykle i zdrojem sociálních kontaktů a přináší přátelství a příležitost podílet se na aktivitách s ostatními lidmi.
6. Zaměstnání je ceněno i pro svou stabilní sociální identitu, kterou nabízí.

S výše napsaným textem souvisí i důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti pro osobnost jedince. Tyto důsledky velmi dobře popsali autoři empirického výzkumu Marie Jahoda, Paul S. Lazarsfeld a Hans Zeisel ve své knize Marienthal – The Sociography of an unemployed community. Tento výzkum byl prováděn v malém rakouském městě, které se nachází kousek od Vídně. V důsledku velké hospodářské

krize bylo v tomto městě uzavřeno všech pět textilních továren, což v konečném důsledku znamenalo, že nezaměstnanost se dotkla téměř všech rodin žijících v této oblasti. Výsledky výzkumu lze shrnout do několika následujících bodů:

- změna chápání času – bylo prokázáno, že masová nezaměstnanost má za následek odlišné vnímání času. Ve výše zmíněné knize je popsáno, že u většiny obyvatel došlo ke změně činností, které během dne vykonávají. Paradoxně u nich přemíra volného času způsobila ztrátu důvodů pro smysluplné trávení volného času.
- Ačkoliv se to může zdát nelogické, masová nezaměstnanost přinesla pro rodiny i (mírně) pozitivní dopad v podobě znovunalezení ztracené flexibility. I přes fakt, že příjmy mnohých rodin po vzrůstu nezaměstnanosti se propadly až o $\frac{3}{4}$, tak mnohé z těchto rodin (po překonání počátečního šoku a opakovaných zadluženích) byli schopni si vystačit s těmito příjmy. Tento fakt se netýká pouze rodin, ale i dění ve městě, kdy nejprve byly rušeny společenské a zábavní aktivity, aby následně po stabilizaci situace mohli být opět obnoveny.
- Z výzkumu dále vyplynulo, že došlo ke změně jídelníčku zasažených rodin. Bylo zjištěno, že většina rodin jedla třikrát denně. Pouze 25% rodin jedla čtyřikrát denně a spotřeba masa výrazně klesla. Ačkoliv strava v zavřených továrnách nebyla vůbec zdravá, tak masová nezaměstnanost se na dělnicích podepsala jednoznačně negativně, i když v první fázi byly patrné i pozitivní dopady na zdraví. Zdravotní stav dětí se zhoršil zejména v oblasti péče o zuby, kdy výzkum uvádí, že pouze necelých deset procent dětí mělo zdravé zuby.
- Změna společenského života v obci – život v obci by se dal charakterizovat jako pesimistický a bez nálady. Lidé většinou vzpomínali na aktivity, které vykonávali před krizí. Všechny tyto aktivity pro obyvatele ztratily smysl a většina je vnímá jako zbytečné. Výše zmíněný text lze shrnout, tak že času je dost, ale motivace chybí. Můžeme tedy říct, že dopadem masové nezaměstnanosti je také ztráta motivace.

Domnívám se, že možným východiskem z nezaměstnanosti, neúplné zaměstnanosti a pružnost práce by se mohl stát nástroj nepodmíněného základního příjmu, tedy takového, který je garantován státem a je určen pro každého občana daného území bez ohledu na to, zda je tento jedinec potřebný či nikoliv. V následující kapitole se budu věnovat definici nepodmíněného základního příjmu z pohledu akademických pracovníků.

3. Jak lze definovat NZP?

Jeden z hlavních propagátorů myšlenky nepodmíněného základního příjmu (NZP) Philippe Van Parijs (2007) se domnívá, že některé země disponují již dostatečným národním bohatstvím k tomu, aby tento příjem mohl být zaveden v adekvátní výši a v případě jeho uzákonění, by sloužil jako silný nástroj sociální spravedlnosti, protože by podporoval skutečnou svobodu tím, že by poskytl všem lidem materiální zdroje, které potřebují k naplňování svých cílů.

Výše uvedený autor definuje NZP jako příjem, který je vyplácen každému (dospělému) občanovi společnosti, vládou, ve stejné výši a v pravidelných časových intervalech, bez ohledu na to, zda je daná osoba bohatá či chudá, žije sama nebo s někým, je ochotna pracovat či nikoliv. NZP je nazýván základním, protože s ním každá osoba může počítat a spolehnout se na něj bez jakýchkoli pochybností. Je to materiální pevný základ, na kterém může být postaven život každého jedince. NZP může být doplněn dalšími příjmy ať již v hotovosti nebo v naturáliích. Tento další příjem může pocházet ze závislé činnosti, z podnikání nebo od státu. (Van Parijs, 2007)

Alena Wagnerová (2013) rozumí nepodmíněným základním příjmem pravidelnou a každému obyvatele daného státu vyplácenou peněžní sumu, která je stejně vysoká, a která není odměnou za vykonanou práci, ale jejímž smyslem je zajištění důstojné existence jedince. Není to tedy platba za výkon nebo protihodnota, ale „dávka“ k níž opravňuje lidská existence sama. Jak bylo uvedeno výše, nepodmíněný základní příjem náleží všem, ať už pracovat chtějí nebo ne, jsou chudí nebo bohatí. Myšlenka základního příjmu může z toho důvodu být mnohými prezentována jako příjem za lenost. Wagnerová dále uvádí protiargument ke všeobecnému základnímu příjmu, který je, že nebudou-li muset občané pracovat, tak se budou celé dny válet v posteli. Dalo by se říci, že toto myšlení je typické pro industriální epochu, že lidé mají práci proto, že kdyby nepracovali, byla by ohrožena sama jejich existence, a tudíž že pracují, protože musí, a kdyby nemuseli, nedělali by nic. Jinak řečeno, povinnost (ohrožení lidské existence) je základním předpokladem toho, aby lidé pracovali a vytvářeli hodnoty. Na základě výše napsaného textu tedy lze usuzovat, že člověk je

ve své podstatě zlý a líný a pokud se má stát dobrým, lepším člověkem musí být neustále k práci nucen a musí být užito nějaké formy násilí. Toto tvrzení o lidské lenosti je vyvráceno množstvím lidí, kteří hledají dobrovolnou, neplacenou práci a angažují se v projektech, které jsou prospěšné lidem z určité cílové skupiny.²

Marek Hrubec (2013) k tomuto dodává, že ačkoliv se může zdát, že zavedení nepodmíněného základního je pouze o přijetí jednoho zákona, jedná se podle tohoto autora o revoluční a transformační změnu. K tomuto dále konstatuje, že při revolucích někdy dochází také ke zklamáním a jindy k velice pozitivním výsledkům, které posouvají vývoj kupředu. Zavedení nepodmíněného základního příjmu spatřuje mezi těmito dvěma póly. Lidé, politici, občané a vědci si začínají uvědomovat význam tohoto opatření a myšlenku zavedení NZP přirovnává ke zrušení otroctví. Myšlenka zrušení otroctví byla ve své době rovněž revoluční a měla dopad na celou společnost.³

Zajímavý pohled na nepodmíněný příjem podává v následujících čtyřech odstavcích Zuzana Uhde (2013), která tvrdí, že nepodmíněný příjem ocení práci těch, kteří pečují. Dnes není možné předstírat, že každý má tolik peněz kolik si zaslouží. V některých zaměstnáních jsou enormně nízké příjmy a v některých enormně vysoké. Je zde paradoxně zcela opomíjena společenská prospěšnost. Všichni chceme mít čisté ulice. Práce u městských služeb je zajisté společensky prospěšná, ale zároveň špatně ohodnocena. Funkce manažera je také prospěšná, ale lidé v managementu mají desetkrát větší plat než lidé u technických služeb. Znamená to tedy, že manažeři pracují desetkrát více než například popeláři či úklidoví pracovníci? Finanční ohodnocení je mnohem více závislé na struktuře vlastností a určované velkými korporacemi, které vlivem globalizace mohou diktovat ceny například prostřednictvím daňových úlev.

² Alena Wagnerová - Svoboda, rovnost, základní příjem aneb O důstojnosti člověka
<http://denikreferendum.cz/clanek/14607-svoboda-rovnost-zakladni-prijem-aneb-o-dustojnosti-cloveka>

³ Přednáška Marka Hrubce v Pražské škole alternativ ze dne 16. 9. 2013 – Co je nepodmíněný základní příjem?

Společnost je také závislá na práci, která nemusí být odměňována vůbec. Péče o děti, o starší, o nemocné či o hendikepované, kterou vykonávají občané dobrovolně, je ve velké míře vykonávána jako práce neplacená. Základní problém je v tom, že práce, která není placena, jakoby z pohledu pracovního trhu neexistovala. Rozvojová zpráva OSN týkající se vyčíslení hodnoty domácí neplacené práce konstatuje, že ať už je poměřovaný standard jakýkoliv, hodnota neplacené domácí práce tvoří minimálně polovinu HDP a pokrývá více než polovinu soukromé spotřeby.

Staré rčení, že bez práce nejsou koláče, již nemůže platit, nebo spíše je potřeba ho modifikovat tak, že koláče jsou zřejmě jen za některou práci, nikoliv jakoukoli. Nemá smysl snažit se přizpůsobit péči institucionalizované kategorii práce, kterou je dnes představa práce jako placené zaměstnání, která je zároveň finančně oceňována nikoliv podle společenského přínosu, ale na základě tržního úspěchu a schopnosti vytvářet zisk. Uhde se domnívá, že definice smysluplné práce by se měla proměnit tak, aby zahrnovala činnosti jdoucí napříč veřejnou i soukromou sférou a zahrnující činnosti, které jsou prospěšné pro společnost, včetně péče. Dlouhodobou nezaměstnaností jsou ohroženy například matky s malými dětmi nebo lidé, kteří o někoho dlouhodobě pečují. Nepodmíněný příjem by mohl být prvním krokem k tomu, aby i tito lidé byli oceňováni. Při existenci základního příjmu, by jedinec mohl pečovat o druhého bez obav, zda bude mít na nájem, jídlo či ošacení. Hlavním smyslem péče je přispět svému okolí. Pokud by tedy někdo nechtěl dělat například pečovatelky v domovech pro seniory, byl by trh donucen v této oblasti přijít s nabídkou vyšších platů. Zavedení základního nepodmíněného příjmu by mohlo být krokem revoluční transformace, která by mohla odstartovat radikální proměnu společenského uspořádání.

Základní příjem tedy boří představu, že společensky přínosné činnosti jsou pouze ty, které jsou finančně odměňovány a vykonávány jako placené zaměstnání. Nepodmíněný základní příjem může osobám pečujícím o závislé členy společnosti, zajistit míru nezávislosti na ostatních členech rodiny, na zaměstnavateli či byrokracií, před kterou je dnes nutné dokazovat, že dané dávky nebudou zneužity. Nepodmíněný základní příjem by mohl od základu proměnit to, jak je práce v naší společnosti nejen chápána, ale také oceňována a péči připsat hodnotu, kterou si jako činnost pro rozvoj a zachování společnosti zaslouhuje. (Uhde, 2013 s. 16 - 18)

Další kapitola pojednává o tvorbě tohoto sociálněpolitického opatření z hlediska politického a jeho následné implementaci. Rovněž v příští kapitole popisují kulturně implementační rámec tohoto instrumentu a předpoklady úspěšné implementace.

4. NZP a jeho implementace

Instrument nepodmíněného základního příjmu je (spíše bude) tvořen a programován vládními úředníky, ať již na centrální nebo regionální úrovni. Aby implementace tohoto instrumentu neselhala, rozhodnutí těchto implementačních úředníků bude muset být zcela v souladu s cíli a záměry tvůrců na „centrální úrovni“

Pro úspěšnou implementaci je rovněž nutné zodpovězení otázky, zda dosažené výsledky odpovídají stanovanému cíli. Podařilo se dosáhnout stanovených cílů? Konkrétně vyjádřeno: Bylo dosaženo implementací nepodmíněného základního příjmu, eliminace pracujících chudých a zlepšení životní úrovně občanů?

Vládní úředníci se samozřejmě musí zabývat ekonomickými otázkami implementace. Bude tento instrument financován ze státního rozpočtu nebo ze zdrojů, které vytvoří strojově modifikovaná práce? Předpokládám, že k zavedení nepodmíněného základního příjmu dojde poté, co lidská práce bude nahrazena stroji a ta se tak stane nedostatkovým zbožím, proto používám termín „strojově modifikovaná práce“. Není to pouze strojově modifikovaná práce, která anticipuje možnost implementace tohoto příjmu, ale i fakt, že plná zaměstnanost dnes již není možná a pouhá představa o ní, je utopická. Vždy se bude určité procento jedinců nacházet mimo pracovní trh.

Předpoklady úspěšné implementace minimálního garantovaného příjmu jako nástroje sociální politiky:

- Jasně a konzistentní cíle – musí být vydefinováno, co může tento nástroj vyřešit a jaké jsou limity jeho využití. Základní nepodmíněný příjem mimo jiné může jedincům umožnit věnovat se práci, kterou považují za smysluplnou, eliminuje tlak na jedince, aby si co nejdříve našel pracovní místo, které zajistí jeho existenci. Minimální garantovaný příjem by mohl proměnit priority osob, kdy na vrcholu těchto priorit nebudou stát produktivita a masová spotřeba, nýbrž by mohl přispět k udržitelné ekonomice a šetrnému zacházení se zdroji.

- Vytvoření teoretického rámce pro nepodmíněný základní příjem – je potřeba vytvořit ucelený koncept, podle kterého by mohli vládní úředníci při implementaci do praxe postupovat.
- Finanční zdroje – řešení otázky z jakých zdrojů bude nástroj financován.
- Jasně daná hierarchická struktura organizací – tak, aby záměry tvůrců na centrální úrovni byly adekvátně delegovány na podřízené instituce s přesnými instrukcemi jejich naplnění.
- Personální zajištění – Agenda okolo minimálního garantovaného příjmu bude vyžadovat kvalifikované pracovníky, kteří zajistí naplnění instrukcí přicházejících od centrálního tvůrce opatření. (Winkler, 2002)

Výše zmíněný text mě jednoznačně vede k myšlence, že se jedná o přístup k tvorbě a analýze opatření „top-down“ tedy tvořenou shora a delegovanou na podřízené nižší implementační instituce. Lze uznat i fakt, že potřeba implementace tohoto nástroje mohla vzniknout na nižších úrovních, ale spíše je to důsledek socio-kulturně-ekonomických podmínek v konkrétní dané oblasti.

4.1. Kulturní model implementace NZP

Na první pohled se může jevit implementace minimálního garantovaného příjmu jako byrokratický postup z několika důvodů:

- Dominantní postavení zde má centrální tvůrce opatření (stát), který deleguje pravomoci na podřízené organizace (obce, kraje) a zároveň na tyto organizace dohlíží. Tyto instituce mají jasně určenou míru vlivu.
- Čím je byrokracie větší a komplexnější, tím více se koncentrují specializované úkoly na podřízené jednotky. S růstem organizace roste také organizační nezávislost a s organizační autonomií roste míra rutiny. Specializace činnosti vede k decentralizování celkové aktivity organizací. Za předpokladu důvěry jednotlivců a podřízených organizací vede takové jednání ke stabilní a mechanické implementaci cílů.
- Pro byrokratický model implementace je charakteristická rigidita a rezistence vůči změnám, kdy se nejedná pouze o setrvačnost. V tomto modelu budou

podřízené jednotky dělat to co doposud, dokud se nenajde způsob, jak tyto podřízené instituce donutit ke změně jejich postupu. (Winkler, 2002)

Uvedené postupy jsou užívány v opatřeních, které jsou realizovány státními institucemi. Mezi tato opatření patří i nepodmíněný základní příjem, a proto se domnívám, že se z větší části jedná o byrokratický model implementace, avšak nikoli jediný. V nedávné minulosti se objevily snahy řídit stát, stejně jako se řídí komerční subjekty, což by ovšem logicky znamenalo upozadit byrokratický aparát a naopak vyzdvihnout kulturní model, který klade důraz na management. Ten se vyznačuje:

- Racionalitou a maximalizací hodnot (zisku).
- Největší díl odpovědnosti nese top management.
- Každý úkon, který organizace činí, má optimální alokaci odpovědnosti a důvěry mezi podřízenými jednotkami k zabezpečení maximální efektivity daného opatření.
- Základním principem práce managementu se stává budování důvěry u podřízených složek systému v organizační cíle a pravidla.
- Efektivní realizace cílů lze dosáhnout účelově zaměřeným chováním maximalizujícím efektivitu výkonu. (Winkler, 2002)

Pokud bych měl určit implementační rámec nepodmíněného základního příjmu, přiklonil bych se k tomu, že tento rámec je spíše byrokratický, ale nese v sobě prvky manažerismu případně profesionální intervence.

Nástroj sociální politiky v podobě minimálního garantovaného příjmu je jednoznačně tvořen ze shora a delegován směrem dolů. S otázkou kulturního rámce tohoto opatření je to už složitější, a vůbec ne jednoznačné. Výše jsem uvedl, že se přikláním k byrokratickému modelu implementace. Model manažerské implementace jsem upozadil oproti byrokratickému modelu zejména proto, že neumožňuje větší volnost v jednání na nižších organizačních úrovních. Vládní úředníci musí přesně vykonávat instrukce, zadané centrálním tvůrcem opatření a volnost v rozhodování mají prakticky nulovou. Z tohoto důvodu se domnívám, že se

spíše jedná o byrokratický model implementace, byť s poměrně silnými prvky manažerismu.

Nepodmíněný základní příjem není jediným nástrojem, který lze aplikovat na podporu sociální spravedlnosti a posílení lidských práv. Dvěma alternativami k NZP je zavedení negativní (záporné) daně z příjmů a „společnost podílníků“.

5. Alternativy k NZP

Nepodmíněný základní příjem není jedinou možností, jak lze k občanům delegovat určitou sumu financí. Možnou další cestou, kterou se lze vydat při hledání alternativ k nepodmíněnému základnímu příjmu je například záporná daň z příjmů či skrze společnost podílníků (oba termíny jsou dále vysvětlovány). Pro zjednodušení lze napsat, že nepodmíněný základní příjem je přímou alternativou, jak lze občanům vyplatit určitou sumu finančních prostředků, zatímco negativní daň z příjmů a společnost podílníků je nepřímá alternativa výše napsaného.

5.1. Záporná daň z příjmu

Podstatou myšlenky záporné daně z příjmu je garance základního příjmu každému občanovi, a to ve formě refundovatelného daňového kreditu. Od daňové povinnosti každé domácnosti se odečte součet daňových kreditů všech jejích členů. Pokud je pozitivní, vzniká daňová povinnost. Pokud je negativní, vláda vyplatí dané domácnosti příspěvek (negativní daň). Pokud by byla uplatňována negativní daň, bylo by to levnější řešení oproti uplatnění nepodmíněného základního příjmu, protože se vyhne vyplácení dávek těm, kteří mají dostatečný příjem a jejich následnému zdanění.

Nepodmíněný základní příjem má oproti negativní dani dvě hlavní výhody:

1. Uplatňování záporné daně z příjmu by mělo potřebný efekt na zmírnění chudoby pouze tehdy, kdyby bylo doplněno systémem předběžné platby, ochraňující lidi před strádáním, po dobu než budou zpracovány a akceptovány jejich daňová přiznání.
2. Všeobecný základní příjem se lépe než záporná daň z příjmu vyrovná s tzv. „pastí nezaměstnanosti“, o které je diskutováno mezi sociálními pracovníky, ale ekonomy bývá přehlíženo. To zda má pro občany vůbec smysl hledat a přijmout placenou práci, nezáleží pouze na rozdílech v příjmech nezaměstnaných a pracujících. To, co občany často odrazuje od hledání práce, je oprávněný strach z nejistoty. Když přijmou práci nebo jakmile ji

ztratí, je pravidelná platba příspěvků přerušena. S tím je spojeno riziko administrativní prodlevy, především mezi lidmi, kteří mají malé právní povědomí o svých nárocích a obávají se, že by mohli upadnout do dluhů, nebo u lidí, kteří nemají žádné úspory, ze kterých by mohli čerpat v době prodlevy. Z důvodu administrativní prodlevy, je pro mnoho občanů lepší se spoléhat na příspěvky státu než hledat placenou práci. Nepodmíněný základní příjem zaručuje na rozdíl od záporné daně, stálý příjem a to v obou případech – ať již jedinec pracuje či nikoliv. (Van Parijs 2007, s. 38 – 39)

5. 2. Společnost podílníků

Tuto společnost podílníků lze definovat jako platbu paušální částky neboli „podílu“, který je vyplácen každému občanovi ve „společnosti podílníků“. Při dosažení dospělosti. Ackerman a Alstott navrhuje, aby při dosažení jednadvaceti let každý občan, ať již bohatý nebo chudý, obdržel paušální částku osmdesát tisíc dolarů. Toto částku, lze použít jakýmkoliv způsobem jedinec uzná za vhodné. Částka není podmíněna tím, že si ji jedinec zaslouží nebo prokázal zájem nějak prospět společnosti. Nejprve by se získávala z dvouprocentní daně z luxusu a postupně by byla nahrazována paušální daní z majetku ve výši osmdesát tisíc dolarů (příjemci by tak ve skutečnosti splatili původně obdrženou částku). Van Parijs, 2007, s. 40.

Zásadní rozdíl mezi nepodmíněným základním příjmem a společností podílníků je způsob, jakým je „příjem“ vyplácen. Zatímco nepodmíněný základní příjem je vyplácen postupně, vyplácení dávky ve společnosti podílníků, je jednorázové.

Před zavedením nepodmíněného základního příjmu se politici, vědci a ekonomové musí zabývat prostou, ale zásadní otázkou. Z jakých zdrojů bude tento nástroj sociální politiky financován. Odpověď na tuto otázku nastíním v další kapitole.

6. Tři možné zdroje financování NZP

Díky celoevropské kampani za nepodmíněný základní příjem se povědomí veřejnosti postupně rozšiřuje. Základní otázka, která u veřejnosti převládá je, jakým způsobem bude tento instrument bude financován, když nikdo nebude muset pracovat.

Marek Hrubec (2013) vidí hned několik zdrojů příjmů, které mohou tento nástroj financovat.

1. Znovuzavedení progresivní daně z příjmu – domnívá se, že jedinci, kteří disponují vysokými příjmy, by měli tyto příjmy více zdanit. Příjmy osob vydávajících méně by pak logicky byly zatíženy nižší daní. Hrubec uvažuje o myšlence, že nízkopříjmové skupiny osob (osoby pohybující se na hranici minimální mzdy) by daně neplatili vůbec nebo v minimální výši.
2. Jako další zdroj Hrubec uvádí postihování daňových rájů nebo jejich postavení mimo zákon. Firmy, které daní své příjmy v daňových rájích, by mohly své zboží a služby prodávat na území České republiky, až po té co dodatečně zdaní své příjmy.
3. Participativní rozpočet je do jisté míry revoluční myšlenka. Hrubec si v této souvislosti pokládá otázku, zda je opravdu bezpodmínečně nutné vynakládat takové zdroje na armádu či výdaje jednotlivých ministerstev. Zároveň podporuje myšlenku participativního rozpočtu, kdy by i občané mohli sami rozhodovat o tom, jak budou prostředky ze státního rozpočtu rozdělovány.

Většina států dnes již disponuje dostatečným bohatstvím, aby mohla vyplácet nepodmíněný základní příjem. Primárně se tedy nejedná o otázku peněz, ale jejich efektivnější redistribuci a otázku spravedlivé, kulturní a civilizované společnosti. Mnozí autoři zabývající se nepodmíněným základním příjmem si pokládají otázku, jak je možné, že obrovské zisky, které vytváří industriální společnost, jsou přerozdělovány v tak malé míře. Hlavním zdrojem příjmu pro NZP by měly být zisky, které produkuje industriální společnost. Dnes jsou zisky kumulovány do rukou úzkého okruhu osob, přičemž tyto osoby nejsou vynálezci strojů, které způsobily automatizaci práce, ale pouze užívají a zdokonalují produkty, které

vytvořili minulé generace, a tudíž by měli poskytnout část svých zisků jako kompenzaci za tento profit, tak aby z těchto financí měli užitek všichni občané. (Hrubec, 2013)

Výše uvedený pohled na financování NZP je prezentací názorů sociálních vědců. Jiný pohled na financování tohoto instrumentů nabízí ekonomové, kteří hlavní zdroj příjmů vidí v zamezení daňových úniků.

Ekonom Tomáš Tožička poznamenává k financování, že je nutné omezit daňové úniky a postihovat daňové ráje, ve kterých každý rok jen v České republice mizí kolem 140 miliard korun. Chybějící zdroje pro státní pokladnu mimo daňových rájů vidí také v karuselových podvodech či neplacení daně z přidané hodnoty, zároveň dodává, že zamezit daňovým únikům je velmi obtížné.⁴

Ekonom Jiří Šteg míní, že pro účely nepodmíněného základního příjmu nejde o to, zda je výběr daní spravedlivý či nikoliv, ale zejména o to, zda je daňová soustava funkční. Dále doplňuje, že způsob rozdělení přidané hodnoty mezi vlastníky kapitálu a zaměstnance je neudržitelný a dostal se do rozměrů, které destruuje ekonomiku samu. Rizikem NZP je, že pokud bude realizován, hrozí riziko, že posune výš hranici pauperizace, ale pokud nevyvolá diskuzi o mechanismech přerozdělování a o spravedlnosti v nejširším slova smyslu, která by byla transformována do jednoduchých ekonomických pravidel, tak nic nevyřeší. Uvolní několika skupinám a vrstvám ruce (krátce zlepši ekonomickou situaci) ale problém zůstane a znovu se po čase objeví.⁵

6.1. Zdroj první: progresivní zdanění

Progresivní zdanění znamená aplikaci různých sazeb daně z příjmů na různé skupiny obyvatelstva podle výše jejich příjmů. Tedy ten kdo má vyšší příjem, má i vyšší

⁴ Přednáška Tomáše Tožičky v Pražské škole alternativ ze dne 11. 11. 2013 – Daňová spravedlnost jako předpoklad nepodmíněného základního příjmu.

⁵ Přednáška Jiřího Štega v Pražské škole alternativ ze dne 11. 11. 2013 – Daňová spravedlnost jako předpoklad nepodmíněného základního příjmu.

procentuální sazbu daně. Jinak řečeno ten, komu se daří, má odvést státu větší podíl ze svých příjmů než ten který je méně úspěšný.⁶

Jan Švejnar (2015) je toho názoru, že je důležité, aby kapitalismus a demokracie byly viděny jako férové celky. V České republice existuje poměrně nízké zdanění vysoko příjmových skupin obyvatel „Máme zde jednak velmi rovnoměrné zdanění oproti ostatním zemím a jednak zdaňujeme bohatší lidi mnohem méně, než je běžné v jiných zemích.“ Zdanění bohatších skupin obyvatel by se podle něj mělo pohybovat od 33 do 44 procent. Za posledních několik desetiletí se rozevírají nůžky mezi chudými a bohatými takže, bohatí lidé získávají ze systému ekonomického a politického mnohem více než ostatní. Všude ve světě nastává diskuze, jak si s tímto fenoménem poradit, protože to může vyvolat negativní efekt. Švejnar uvádí příklad.

„V New Yorku, kde žije velmi mnoho miliardářů z celého světa, se na recepcích můžete od mnoha z nich dozvědět, že je potřeba něco dělat s nerovným rozdělením příjmů. A když se jich zeptáte, proč je potřeba se tímto problémem zabývat, tím spíše proč právě tato skupina obyvatel zdůrazňuje tento fakt, tak odpoví, že mají strach z revolty proti tomu, jak systém, tak jak funguje v globálním pojetí, vede k nerovnoměrnému zvýšení příjmu malé skupiny obyvatel oproti jiným skupinám.“

Česko je více rovnostářské ve smyslu, že nemá tak nerovné příjmy. Český daňový systém zdaňuje bohaté lidi mnohem méně než je obvyklé jinde na světě. Střední a vyšší třída táhne ekonomiku nahoru a Švejnar se domnívá, že vyšší zdanění bohatých osob, nepovede k demotivaci této vyšší a střední třídy táhnout ekonomiku i nadále. Dodává k tomu, že mnoho dalších zemí funguje se zdaněním bohatých skupin obyvatel, které je mnohem vyšší než v České republice a nepozoruje empiricky tuto ztrátu motivace, proto se domnívá, že by neměl nastat demotivační efekt nebo alespoň ne tak velký.

⁶ http://neviditelnypes.lidovky.cz/ekonomika-progresivni-zdaneni-dz5-/p_ekonomika.aspx?c=A090505_124002_p_ekonomika_wag

6.2. Zdroj druhý: daňové ráje

Na první pohled spolu nepodmíněný základní příjem a „daňové ráje“ nemusí souviset. Opak je pravdou. Mnozí ekonomové tvrdí, že peníze na (dlouhodobé) financování nepodmíněného základního příjmu jsou již k dispozici. Cestu, jak financovat tento instrument spatřují v eliminaci daňových rájů. Vznik daňových rájů umožnila globalizace.

Aby byl sociální stát schopen realizovat svoji sociální politiku, musí mít kontrolu nad svým bohatstvím. Tady je základní problém, že v dnešní globalizované ekonomice tuto kontrolu nemá a předpoklad kontroly bohatství národním státem, a tudíž i možnosti sociálního státu a tím i sociální politiky. (Baumann, 1999, s 69 – 70 in Klimentová, 2004)

Keller (2005) uvádí, že prakticky neomezená mobilita nadnárodních firem jim umožňuje maximalizovat jejich zisky, své produkty prodávat v zemích s vysokou kupní silou a daně přiznávat tam, kde je to pro ně výhodné. Tato trojí výhodnost pro globální firmy, je zároveň trojí ztrátou pro sociální stát. Přesun výroby do zemí s nízkou cenou pracovní síly (postačí hrozba přesunu) vytváří tlak na snižování cen práce včetně poklesu pojistného, které je vázáno na mzdu. Koupěschopná poptávka je dnes nedostatkovým zbožím, proto možnost prodeje zboží v zemích s vyšší kupní silou vede firmy k tomu, že ztrácejí zájem na udržení kupní síly přímo v zemi svého působiště, přičemž toto působiště je vždy dočasné. Největší ztrátou pro sociální stát je fakt, že globalizovaná ekonomika umožňuje danit své příjmy tam, kde je to pro firmy nejvýhodnější (tedy jinde využívat produkt sociálního státu). Pokud dochází k danění příjmů v jiném státě, než ve kterém byl zisk vytvořen, pak samozřejmě dochází k oslabování sociálního státu, protože ubývá zdrojů, ze kterých lze sociální stát financovat.

Vzniká rozpor mezi logikou fungování sociálních států a logikou fungování nadnárodních společností, kdy se sociální státy snaží bránit konkurenci laciné pracovní síly a nadnárodní korporace z ní těží. Sociální státy potřebují maximalizovat tok daní a pojistného na veřejné výdeje, zatímco nadnárodní společnosti se snaží o pravý opak a vyhledávají daňové ráje. Národní státy se snaží

udržet vysokou kupní sílu své země, zatímco nadnárodní společnosti nemají zájem platit vysoké mzdy, dokonce ani za vysoký výkon (Keller, 2007 in Klimentová, 2004)

Globalizace umožňuje nadnárodním firmám diktovat si požadavky nižších odvodů do státní pokladny, eliminovat závazky vůči zaměstnancům nebo omezení odpovědnosti za devastaci životního prostředí a mohou si pod hrozbou odchodu vynutit nižší daňové odvody do státní pokladny, čímž v konečném důsledku trpí občané daného sociálního státu, protože opět ubývá prostředků na jeho financování.

6.3. Zdroj třetí: participativní rozpočet⁷

Participativní (v odborné literatuře je možné se setkat s termínem participační) rozpočet může být další cestou, jak lze financovat nepodmíněný základní příjem. Ne že by takovýto typ rozpočtu disponoval dostatkem financí na tento instrument, ale pokud by občané sami (alespoň z části) mohli rozhodovat do jakého projektu a kolik peněžních prostředků vydají, mohli upřednostnit nepodmíněný základní příjem před jinými projekty, které naopak upozadí. Participativní rozpočet je procesem přímé, univerzální demokracie, v rámci kterého mohou obyvatelé určitého místa či členové určité komunity diskutovat a rozhodovat o využití části rozpočtu. Mohou tedy rozhodovat o jeho příjmové a výdajové stránce. Jde o zapojení veřejností do procesu rozhodování skrze formulování prioritních oblastí rozpočtu, tvorbu konkrétních projektů, jejich výběr, volbu a následný monitoring. Jedná se o strukturovaný proces, který je založen na

- rozvoji demokracie a aktivního občanství,
- vytvoření vztahu a posílení důvěry mezi zástupci a členy komunity,
- přesměrování finančních prostředků v souladu s veřejným míněním a ve prospěch určitých skupin obyvatelstva.

Participativní rozpočet představuje prohloubení a částečnou institucionální změnu stávajícího systému zastupitelské demokracie. Slouží k naplnění mnoha dílčích cílů.

⁷ Nebude-li uvedeno, jinak tato kapitola čerpá informace z webového portálu www.participativnirazpocet.cz

Před tím, než dojde k formulaci samotného procesu, je vhodné zformulovat otázky, které je nutné v daném prostředí řešit a zvážit, zda vynaložené zdroje na zavedení celého procesu odpovídají potenciálním přínosům. Participativním rozpočtem lze například:

- bojovat proti chudobě,
- budovat důvěru mezi občany a politiky,
- vytvořit prostor pro sociální dialog,
- podporovat identifikaci se skupinou/komunitou,
- vychovávat k aktivnímu občanství,
- bojovat proti sociálnímu vyloučení,
- otevřít prostor k diskuzi (např. o výši daní).

Přesto, že po roce 1989 v České republice se účast občanů na veřejném životě v komunitě stala běžnou praxí, nebyla dosud tato forma účasti veřejnosti na rozhodovacím procesu na úrovni místní správy využita. Namísto toho byly využity jiné formy účasti, které jsou méně přímé (účast ve volbách, konání referenda...). Participativní rozpočet představuje aktivitu, kterou by bylo možné na tzv. participativním řebříčku zařadit na nejvyšší stupeň. Participativní žebříček je schéma, kde se na nejnižších úrovních nachází ty aktivity s nejnižší úrovní zapojení občanů do veřejného dění a mírou delegované moci (informovanost veřejnosti). Na druhém konci participativního žebříčku se nachází vysoké delegování moci a plná občanská kontrola správy veřejných věcí. Participativní rozpočet lze zařadit na úroveň delegování moci na obyvatele. (Čermák, Vobecká, 2011)

Štěpán Mairovský (2013) konstatuje, že je možné odmítnout myšlenku nepodmíněného základního příjmu, a tím hájit tradiční model sociální státu, ale toto odmítnutí by nemělo být skryto tvrzením, že na univerzální příjem přece nejsou peníze. „Přestaňme diskuzi o univerzálním příjmu umlčovat a začněme ji - spolu s ostatními Evropany – vést.“

V dosavadním textu byly zmíněny spíše klady NZP, ale každá mince má dvě strany. Tábor odpůrců je stejně početný, jako tábor příznivců tohoto opatření. Velkou

skupinu odpůrců NZP tvoří ekonomové, kteří tvrdí, že zavedení NZP je příliš nákladnou záležitostí, kterou si evropské státy nemohou finančně dovolit.

7. Druhá strana téže mince

Jak známo každá mince má dvě strany a platí to i ve spojitosti s nepodmíněným základním příjmem. V následujícím textu předkládám hlavní námitky ekonomů i sociálních vědců proti tomuto opatření.

7.1. Nevýhody NZP očima ekonomů

Ekonom Unicredit Bank Pavel Sobíšek uvádí, že nežijeme v ideálním světě, kde každý, kdo může pracovat, pracovat chce jen proto, aby se mohl rozvíjet nebo proto, aby vrátil společnosti to, co do něj investovala. Nepodmíněný základní příjem by podle něj, navzdory tomu, co tvrdí lidé v průzkumech, například ve Švýcarsku – snižoval motivaci osob práci. S výše napsaným souhlasí i ekonom společnosti Roklen Lukáš Kovanda, když tvrdí, že při existenci nepodmíněného základního příjmu by měli lidé peníze za nic a připomíná, že i když se všeobecným příjmem mnohokrát v historii a na různých místech planety experimentovalo, nikde se zcela neuchytil. Spokojenost lidí s jejich vlastním životem ani pracovní nasazení občanů se po zavedení tohoto instrumentu nezvýší, jak ukazují některé analýzy. Studie amerického Národního úřadu pro ekonomický výzkum uvádějí za příklad experiment v Indonésii, kde došlo k nepodmíněnému zdvojnásobení učitelských platů. Vyšší příjem kantorů se nepromítl ani do jejich vyššího pracovního nasazení, ani se nedostavily lepší výsledky studentů.⁸

Podle ekonomů by nepodmíněný základní příjem mohl omezit soutěživost a chuť lidí podnikat. Další obava ekonomů pramení z postupného zvyšování cen, protože by rostly spotřební výdaje domácností. V současné době, kdy centrální banky bojují s deflací, je nicméně růst inflace spíše žádoucím jevem. Řada ekonomů si pokládá zásadní otázku, z čeho bude základní příjem financován, a zároveň se shodují, že zavedení tohoto instrumentu je pro Evropu příliš drahé. Aby byl tento instrument

⁸ <http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/sest-tisic-korun-mesicne-pro-kazdeho-znici-garantovany-prije/r~1167fb66c9a611e584160025900fea04/>

ufinancovatelný, byl by příjem zřejmě příliš nízký (pokud ano, ztrácí se jeden ze základních principů a sice: nepodmíněný základní příjem má zajistit důstojný život všem občanům). Naopak pokud má tento instrument poskytnout občanům dostatečný příjem k zajištění důstojného života, stal by se zřejmě příliš nákladný.⁹

Marek Hrubec (2013) k tomu uvádí, že výše nepodmíněného základního příjmu a otázky jeho financování, jsou předmětem široké diskuze. Uvádí příklad, že pokud by byl základní příjem například 200 korun měsíčně, nebude jeho financování problém a naopak pokud by tento příjem byl například 10000 korun za měsíc, je potřeba zahájit širokou politickou diskuzi a hledat konsenzus napříč politickými stranami.

David Marek ekonom společnosti Deloitte se domnívá, že pokud bychom v České republice zrušily všechny dávky a nahradily je základním příjmem ve stejné výši pro všechny obyvatele, stačilo by to na 6000 korun měsíčně na osobu, což představuje zhruba polovinu průměrného starobního důchodu. Průměrná mzda v Česku dosahuje přibližně 26000 korun a minimální mzda dosahuje necelých 10000 korun. Základní příjem v teoretické rovině má své výhody i nevýhody, ale v praktické rovině je téměř nerealizovatelný. Ani Švýcarsko není tak bohatá země, aby si mohla dovolit zavést nepodmíněný základní příjem v takové výši, která by zaručovala důstojný život všem občanům¹⁰.

Ekonom z ženevské univerzity Charles Wyplosz tvrdí, že je v něm spousta dobrých úmyslů, ale žádné ekonomické myšlení. Přetnutí vazby mezi prací a mzdou by podle něj vedlo k tomu, že lidé budou méně pracovat. S ním souhlasí většina politických stran, které vnímají projekt jako příliš drahou utopii. Veřejné finance v mnoha zemích Evropy je potřeba nejdříve stabilizovat. Vzhledem k tomu v jakém stavu veřejné finance těchto zemí jsou a k nutnosti provedení klíčových reforem si v horizontu několika příštích let nedokáže ekonom firmy Akcenta František Kovács

⁹<http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/sest-tisic-korun-mesicne-pro-kazdeho-znici-garantovany-prije/r~1167fb66c9a611e584160025900fea04/>

¹⁰<http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/sest-tisic-korun-mesicne-pro-kazdeho-znici-garantovany-prije/r~1167fb66c9a611e584160025900fea04/>

představit, že by nepodmíněný základní příjem mohl být zaveden napříč evropskými zeměmi v takové výši, aby zajišťoval důstojný život všem občanům.¹¹

Řada ekonomů rovněž připomíná, že nelze opomenout ani migrační vlnu, které nyní Evropa čelí. Tato situace by mohla do budoucna výrazně ovlivnit podobu nepodmíněného základního příjmu, protože představuje ekonomickou zátěž pro státy, které migranty přijaly.¹²

Ekonom Jan Švejnar (2015) se v souvislosti s uprchlickou krizí domnívá, že může krátkodobě zatížit evropský sociální systém, ale ve střednědobém horizontu to může být pro evropský sociální systém prospěšné.

7.2. Nevýhody NZP očima sociálních vědců

Tvrzení o nákladnosti základního příjmu je samo o sobě nesmyslné, pokud není stanovena jeho výše. Pokud by byl tento příjem stanoven například ve výši 100 dolarů, je to bez pochyby pro mnoho zemí bez problémů ufinancovatelný. Mnoho stávajících dávek by mohlo být zrušeno nebo zredukováno, pokud by došlo k zavedení tohoto instrumentu. Pro většinu obyvatel produktivního věku se nepodmíněný základní příjem a zvýšené daně (ve formě zrušení daňových výjimek a nízké daňové sazby pro nejnižší příjmové skupiny) do velké míry vzájemně vyrovnají. Odhady čistých nákladů na rozmanité systémy nepodmíněného základního příjmu se prováděly v Evropě i ve Spojených státech amerických. Ukázalo se, že čím rozsáhlejší a štedřejší jsou existující systémy nepodmíněného základního příjmu zohledňující prostředky příjemce, tím jsou čisté náklady na systém nepodmíněného základního příjmu na dané úrovni nižší. Další námitka proti zavedení nepodmíněného základního příjmu je, že by vyvolal pokřivující efekt v oblasti nabídky práce. Toto, ale podle Van Parijse není podstatné, protože podporovat nabídku práce není cíl sám o sobě a nikdo by neměl chtít přepracovanou

¹¹<http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/sest-tisic-korun-mesicne-pro-kazdeho-znici-garantovany-prije/r~1167fb66c9a611e584160025900fea04/>

¹²<http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/sest-tisic-korun-mesicne-pro-kazdeho-znici-garantovany-prije/r~1167fb66c9a611e584160025900fea04/>

společnost. Naopak tvrdí, že bychom měli dát lidem všech tříd příležitost redukovat pracovní dobu nebo dokonce možnost vzdát se práce, aby se mohli starat o své děti a staré příbuzné. Tím by se nejen ušetřily finanční prostředky, které jsou dnes investovány do věznic a nemocnic, ale také by se zlepšil lidský kapitál další generace. Nepodmíněný základní příjem je ve své umírněné formě jednoduchý a efektivní nástroj, který slouží k udržení sociální a ekonomické rovnováhy mezi nabídkou práce a našimi dalšími životními aktivitami. Další častou námitkou proti NZP je, že poskytuje lidem, kteří si to nezaslouží něco za nic a to je v rozporu se základním principem reciprocity: totiž myšlenkou že lidé, kteří obdrží příspěvky, by měli poskytnout nějakou protislужbu. Předchozí věta, ale popírá podstatu nepodmíněného základního příjmu. Podstatou je, že náleží všem bez rozdílu. Tedy i těm, kteří stráví celé dopoledne na pohovce sledováním televize, odpoledne chozením po nákupech a večer se opijí v hospodě. Tato otázka je na místě. Kolik lidí by se ve skutečnosti po zavedení nepodmíněného základního příjmu takto chovalo? Zkušenosti zemí se všeobecným základním příjmem ukazují, že většina občanů se snaží nějak přispět ke zlepšení fungování společnosti. (Van Parijs 2007, s. 48-53)

Inspiraci pro možnou budoucí podobu nepodmíněného základního příjmu lze hledat u států, které již s ním mají zkušenosti. Jak by se mohlo na první pohled zdát, nejedná se pouze o evropské vyspělé státy.

8. Jak to funguje jinde ve světě?

Zavedení základního nepodmíněného příjmu již není pouhou utopií. Nejen evropské země si pohrávají s myšlenkou implementace tohoto instrumentu do struktur sociálního systému.

Na začátku roku 2004, Brazílie byla první zemí na světě, kde byl přijat zákon o všeobecném základním příjmu a tedy i občanské právo na nepodmíněný základní příjem. Brazilský senátor Eduardo Matarazzo, horlivý zastánce NZP se snažil o zavedení takového sociálního systému po více než dvě desetiletí. Brazílie je rozvíjející se průmyslová země s velmi vážnými problémy v oblasti chudoby a zdraví. Situace brazilského národa je velmi podobná té z Afriky. (Poštulková, 2013, s. 19)

Dobré zkušenosti s nepodmíněným příjmem mají také v Indii. Ačkoli tato obrovská země prochází postupným ekonomickým rozvojem, její obyvatelé si musí vystačit s 20 rupiemi denně (necelých 7 korun). Výše napsaný fakt se týká zhruba 77 procent populace. V roce 2011 vláda s finanční podporou organizací UNICEF a Sewa spustila v osmi vesnicích státu Madhjadpradéš pilotní program. V tomto programu dostane každý člověk vedle běžných sociálních dávek také měsíčně na ruku 200 rupií (66 korun) a každá matka s dítětem dalších 100 rupií. Projekt trval 18 měsíců a měl pozitivní dopady na obyvatele, kteří se na projektu podíleli. Obdržené peníze utratili za jídlo a zdravotní péči a mohli více času trávit se svými dětmi. Školní docházka se ztrojnásobila, stejně tak osobní úspory. Zavedení nepodmíněného příjmu mělo vliv i na podnikatelské záměry v zemi, které se zdvojnásobily. Zároveň se stejným poměrem snížila dětská podvýživa¹³

Spojené státy americké jsou jedinou zemí na světě, kde byl již všeobecný příjem zaveden. Od roku 1999 vyplácí Aljašský fond každé osobě všech věkových skupin, která žije na Aljašce alespoň jeden rok, roční nepodmíněný příjem ve výši 1680

¹³<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1085244-1500-eur-pro-kazdeho-svycari-prisli-s-receptem-na-evropskou-nezamestnanost>

dolarů¹⁴. Tento příjem sice nedosahuje výše životního minima, ale téměř po dvou desetiletích fungování, je téměř nemyslitelné, aby byl tento příjem zrušen. Pokusy zrušit tento instrument v minulosti již proběhly, ale politické špičky jsou si vědomy, že jeho zrušení by se rovnalo politické sebevraždě. Debata o všeobecném základním příjmu proběhla ve Spojených státech mnohem dříve, než k tomu došlo v Evropě. (Van Parijs 2007, s. 32)

Podle webu české televize v roce 2006 občanská demokratická strana ústy Vlastimila Tlustého navrhovala, aby každý občan od státu inkasoval 6000 korun měsíčně, přičemž tento příjem by měl být zdaněn společně s hrubou mzdou 15% sazbou. Kromě daně by se ze součtu hrubé mzdy a univerzální dávky odvádělo dalších 15 % na sociální a 10 % na zdravotní pojištění. Dávka měla nahradit podporu v nezaměstnanosti, sociální příspěvek, dětské přídatky a později nemocenskou a mateřskou, přičemž jediná výjimka měla nastat pro ty, kteří prokazatelně a dlouhodobě přišli o schopnost pracovat. Tlustý dále konstatuje, že tento systém by byl ztrátový dva roky, další roky by stát ušetřil na dávkách. V dnešních cenách by to bylo kolem 8 tisíc korun měsíčně. S tím nesouhlasí jeho dlouhodobý oponent Vladimír Špidla, když tvrdí, že se jedná pouze o myšlenku konzervativních kruhů, která se objeví a zase zmizí a v současnosti nemá šanci na úspěch. Nepřináší to velký výsledek a bylo by to enormně drahé. Podle Špidly to neodpovídá myšlence této společnosti, a sice: kdo nepracuje, ať nejí. U těch, kteří jsou v extrémní situaci, společnost akceptuje, že dostávají finanční podporu. Je to proti obecnému vnímání toho, co se společnosti zdá spravedlivé a zároveň napadá argument zastánců podobných řešení, když tvrdí, že úspora nákladů na administrativu by byla minimální, protože největší náklad v rámci sociálních dávek jsou důchody a u nich žádná velká administrativa není. Administrativa, která je

¹⁴V roce 2012 tento příspěvek činil 878 dolarů (17 191 korun) a pro rodiny se skromnějšími příjmy představoval dva až tři měsíční platy. Ačkoliv ročně vyplácená částka zdaleka nestačí na slušné žití, podle mnohých přispěla k odstraňování chudoby a nerovností.

s důchody spojena, spotřebovává pouze tři procenta ročního výběru a další systémy jsou tak malé, že by úspora byla nulová.¹⁵

V současné době se o nepodmíněném základním příjmu diskutuje v různých organizacích občanské společnosti a v politických stranách: např. v ČSSD, KSČM, Straně zelených, České pirátské straně nebo klíčovém hnutí.

8.1. Švýcarské „NE“ nepodmíněnému základnímu příjmu

Návrh na nepodmíněný základní příjem neprošel ani v jednom z 26 kantonů. Stoupenci této myšlenky tvrdí, že dojde k posílení osobní svobody, jeho odpůrci, že se jedná o nebezpečný drahý experiment. Návrh předpokládal, že každý dospělý Švýcar dostane od státu měsíčně asi 2500 franků a každé dítě 625 franků. Švýcaři tedy nebudou dostávat peníze od státu a návrh na nepodmíněný základní příjem v referendu jasně odmítli.

Pro hlasovala podle švýcarského statistického úřadu, který hlasy sčítal, necelá čtvrtina (23,1 %) lidí, kteří k referendu přišli. Největší podíl kladných hlasů byl sečten v Basileji, kde bylo pro 36 procent hlasujících.

Daniel Häni, mluvčí iniciativy za základní příjem k tomu řekl, že je to větší úspěch než očekával a znamená to, že debata o základním příjmu bude pokračovat i v mezinárodním měřítku. Pobírat zaručený měsíční příjem od státu by v případě schválení měli nejen Švýcaři, ale i cizinci žijící v zemi nejméně pět let. Příjem měl současně nahradit veškeré podpory v nezaměstnanosti a další sociální dávky a příspěvky, které by byly zcela zrušeny.

Švýcarská vláda odhadla, že základní příjem by znamenal roční zátěž 208 miliard franků (5,1 bilionu korun). Vláda a parlament i proto doporučili Švýcarům hlasovat proti garantovanému příjmu. Varovali také před tím, že by základní příjem postavil na hlavu celý sociální systém. "Ten přitom zajišťuje existenci lépe, protože je

¹⁵ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1085244-1500-eur-pro-kazdeho-svycari-prisli-s-receptem-na-evropskou-nezamestnanost>

cílenější a rozmanitější než nepodmíněný základní příjem," dodal Alain Berset, švýcarský ministr vnitra.¹⁶

8.2. Finské testování nepodmíněného základního příjmu

Finská vláda spouští pilotní projekt, který vláda otestuje na náhodně vybraném vzorku dvou tisíc obyvatel. Předseda vlády doufá, že zavedení nepodmíněného základního příjmu přispěje ke zvýšení zaměstnanosti a zjednodušení systému sociálních dávek.

Dopady nepodmíněného základního příjmu by se pak porovnály s kontrolní skupinou lidí stejného typu, kteří by žádný zaručený příjem nepobírali. Vybraná skupina občanů bude od státu automaticky dostávat 560 eur (přes 15 tisíc korun) měsíčně. Finsko se tak patrně stane první evropskou zemí, která na národní úrovni otestuje zaručený příjem. Projekt je součástí volebních slibů, se kterými přišel centristický premiér a bývalý podnikatel Juha Sipilä.¹⁷

Instrument NZP nestojí v sociálním systému osamoceně, ale má bohaté vazby na sociální práci a zejména na sociální politiku. Diskuze o tomto instrumentu není záležitostí několika posledních let, ale je o něm jednáno již několik desetiletí. V další části se budu zabývat vztahy mezi NZP a sociální politikou potažmo sociální práci.

¹⁶ <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/svycari-v-referendu-odmitli-garantovany-prijem-od-statu-prot/r~2c40c9802b1311e6bff10025900fea04/>

¹⁷ <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/finsko-jako-prvni-v-eu-otestuje-zaruceny-prijem-podle-planu/r~d768bd686b4611e6a77e002590604f2e/>

9. Provázanost NZP se sociálním systémem

Řada sociální vědců zabývajících se nepodmíněným základním příjmem si pokládá otázku, jak by příjem modifikoval současný model sociálního systému. V zásadě jsou možné dvě varianty.

1. Stávající sociální dávky a podpory budou zcela zrušeny a nahrazeny nepodmíněným základním příjmem. Snahy o tento model uspořádání jsme mohli nedávno pozorovat ve Švýcarsku, kde v případě přijetí NZP v referendu, bylo navrhováno zrušení současných sociálních dávek a podpor. Tento návrh nebyl občany Švýcarska přijat, i proto, že sociální systém v této zemi poskytuje rozmanitější ochranu před negativními sociálními událostmi než je tomu u nepodmíněného základního příjmu.
2. Marek Hrubec (2013) je zastávce druhé varianty, aby stávající model sociálních dávek zůstal zachován, pouze některé dávky, které jsou dnes vypláceny podmíněně, budou vypláceny nepodmíněně. Právě transformace podmíněných dávek na dávky nepodmíněné může být jedním ze zdrojů financování NZP, protože odpadne zjišťování kdo, na co a kolik má nárok a tím se odstraní náklady na zbytečnou byrokracii. Účelem NZP není zbourat stávající systém sociální dávek, ale účelně ho transformovat tak, aby pomocí něj mohli být skutečně naplňována lidská práva jedinců.

Je účelné rozlišovat nepodmíněný základní příjem od sociálních dávek, protože se jedná o dva diametrálně odlišné instrumenty, byť oba tyto instrumenty jsou (budou) poskytovány státem. Bylo uvedeno, že NZP by měl být poskytován každému občanovi bez ohledu na jeho status či potřebnost. Naproti tomu u sociálních dávek z jakéhokoliv pilíře sociálního zabezpečení musí jedinec téměř vždy prokázat, že je oprávněn k pobírání té či oné dávky. Druhý zcela zásadní rozdíl mezi těmito dvěma instrumenty vidím v časové působnosti. Zatímco sociální dávka má spíše funkci nápravnou (tedy lze o ni požádat, až v době, kdy se z nějakého důvodu stanu potřebným), tak hlavní smysl nepodmíněného příjmu, vidím v jeho preventivní funkci. Jestliže bude mít občan k dispozici určitou finanční sumu, se kterou bude moci za každých okolností počítat, bude tak moci účinněji předcházet vzniku

negativních sociálních událostí právě proto, že jeho život bude stát na pevných základech nepodmíněného základního příjmu. Lze samozřejmě namítnout, že i sociální dávka z pilíře sociálního zabezpečení má preventivní funkci. To je zcela jistě pravda i sociální dávka má za úkol předcházet (do jisté míry) vzniku negativních sociálních událostí. To je společný základ těchto dvou instrumentů, zásadní rozdíl je ale v tom, že sociální dávka je ve většině případů instrument, na který nevzniká právní nárok. Naproti tomu na NZP by měli mít nárok nejen občané daného státu, ale rovněž osoby trvale žijící na daném území.

V definici NZP není uvedeno, jakým konkrétním způsobem by měl být tento příjem využit. Na druhou stranu sociální dávky (nebo alespoň velká část z nich) má své konkrétní využití). Záměrně zde zcela odhlíženo od 1. pilíře sociálního zabezpečení, protože sociálního pojištění se mohou účastnit pouze ekonomicky aktivní jedinci, kteří do něho v minulých letech přispívali. (Van Parijs 2007)

Nelze dogmatizovat pouze jednu podobu základního příjmu. Nejdříve je nutné diskutovat o podobě tohoto instrumentu, jeho zavedení a teprve poté o výši. Nástroj sociální politiky v podobě zavedení nepodmíněného základního příjmu, by měl neustále zlepšovat životní podmínky občanů, kteří by tak měli mít více sociálních a občanských práv. Každý z nás má právo na život. Toto právo je zakotveno v Listině základních práv a svobod. Autor si pokládá otázku, kde je toto právo na život, když je možné, že v zimě umrzne bezdomovec na ulici jen proto, že nemá dostatek finančních prostředků, aby této situaci mohl účinně čelit? Tento nástroj pomůže k efektivnějšímu prosazování občanských a sociálních práv občanů. Jestliže máme všeobecné zdravotní pojištění nebo všeobecné hlasovací právo, neměli bychom také mít nepodmíněný základní příjem? (Hrubec, 2013)

Při zavedení nepodmíněného příjmu je nezbytné si položit otázku nejen, jak toto opatření bude financováno, ale rovněž jaký vliv bude mít na podobu budoucí sociální práce. Je třeba si klást otázky typu: Neprohloubí nepodmíněný základní příjem krizi sociálního státu, ve které se nyní nachází? Při zavedení tohoto opatření dojde ke zrušení sociálních dávek nebo budou ponechány? Je vůbec správné zrušit sociální dávky při zavedení tohoto opatření? Tyto a mnohé další otázky je třeba mít neustále na paměti a neúnavně na ně hledat odpověď, protože právě tyto odpovědi nám napoví, jak by mohla vypadat budoucí podoba nejen sociální práce, ale také

sociální politiky. Při zavedení nepodmíněného základního příjmu se zcela jistě změní podoba sociální práce. V empirické části práce se pokusím nastítnit možnou cestu, kterou by se sociální práce mohla v budoucnu ubírat.

Empirická část

Empirická sekce magisterské diplomové práce je rozdělena na dva bloky. V prvním bloku budu analyzovat názory jednotlivých účastníků diskuze na internetovém fóru, na tři nejdůležitější témata týkající všeobecného základního příjmu. První blok je tvořen kapitolami 10 – 12. Ve druhém bloku empirické sekce, budu interpretovat rozhovory se sociálními pracovníky. V této části empirické sekce zanalyzují odpovědi sociálních pracovníků na základní otázky týkající se minimálního garantovaného příjmu. Tento blok je tvořen kapitolami 13 a 14. Empirická část magisterské diplomové práce si klade za cíl:

1. Analyzovat názory účastníků internetových diskuzí ve třech oblastech:
 - a) robotizace a její důsledky,
 - b) vliv všeobecného základního příjmu na sociální stát,
 - c) nastínění možné podoby transformace daňové soustavy ČR, při implementaci všeobecného základního příjmu do praxe.
2. Zjistit názory sociálních pracovníků na nepodmíněný základní příjem v oblasti
 - a) sociálních dávek a služeb,
 - b) daňové problematiky,
 - c) etického hlediska výplaty všeobecného základního příjmu.

První blok empirické sekce bude rozdělen na tři kapitoly. V každé kapitole analyzují názory jednotlivých účastníků internetové diskuze, které vychází vždy z názorů, které jsou uvedeny pod jednotlivými internetovými články.

První kapitola empirické sekce analyzuje názory uživatelů internetu na postupnou robotizaci pracovních procesů a s tím související úbytek pracovních míst zejména pro jedince s nižší kvalifikací. Jejich práce má (a mnohdy už je) být nahrazena automatickou výrobou. V textu se pokusím rozklíčovat, jaké důsledky může robotizace pracovních procesů mít pro lidskou pracovní sílu. Data pro první kapitolu

jsem čerpal z komentářů ke článku „Koláče bez práce? Příjem od státu v referendu odmítla většina Švýcarů.“

V druhé kapitole empirické sekce se budu zabývat klíčovým tématem všeobecného základního příjmu v souvislosti se sociálním státem (sociální stát v tomto kontextu chápu jako sociální dávky společně se sociálními službami). V názorech uživatelů se pokusím nalézt odpověď na elementární otázku, zda při zavedení všeobecného základního příjmu je nutné zrušit či ponechat sociální dávky. Data pro druhou kapitolu jsem čerpal z komentářů ke článku „Zaručený příjem pro všechny. Finsko ho otestuje jako první stát EU.“

Každý sociální stát, který uvažuje o zavedení všeobecného základního příjmu dříve nebo později, musí řešit finanční otázku týkající se tohoto instrumentu. Ve třetí kapitole empirické sekce se budu zabývat názory uživatelů na to, jaký vliv by mohlo mít zavedení všeobecného základního příjmu na daňovou soustavu v České republice a nastíním, jakým způsobem by mohla být transformována, aby dlouhodobě dokázala financovat nepodmíněný základní příjem. V této kapitole jsem čerpal z názorů uživatelů na článek: „Šedesát tisíc měsíčně pro každého. Švýcaři rozhodnou o garantovaném příjmu.“

Názory do jednotlivých kapitol byly vybírány na základě výskytu klíčových slov. Pro první kapitolu empirické části týkající se automatizace výroby jsem se zaměřil na tato klíčová slova: automatizace, robotizace, robot a automat. Pro druhou kapitolu jsem volil tato klíčová slova a slovní spojení: sociální; sociální dávka; sociální zabezpečení; sociální služba, sociální politika. Pro třetí kapitolu týkající se daňové problematiky jsem zvolil tato klíčová slova a slovní spojení: daň, daňová soustava, transformace, spotřeba, progresivní daň, daňový únik.

Internetové články pro jednotlivé kapitoly byly vybírány s ohledem na četnost příspěvků obsažených v diskuzi. Z tohoto důvodu jsem záměrně volil články na internetovém portále idnes.cz, který

- a) disponuje největším počtem uživatelských příspěvků
- b) a tyto příspěvky se věcně vztahují k nepodmíněnému základnímu příjmu,

- c) obsahuje nejaktuálnější informace vztahující se k tématu,
- d) má dostupné příspěvky uživatelů i po uzavření diskuze,
- e) obsahuje minimum vulgárních výrazů

V případě zkušební analýzy názorů uživatelů z jiné internetové diskuze, která byla uveřejněna na webových stránkách, jsem došel k závěru, že názory uživatelů jsou podobné s těmi, které byly použity v této práci, a tudíž jsem upřednostnil server idnes.cz z výše napsaných důvodů.

Druhý blok empirické sekce je věnován analýze rozhovorů se sociálními pracovníky z různých oblastí sociální práce. Ačkoliv v poslední době se často hovoří v médiích o všeobecném základním příjmu, tak informovanost veřejnosti o tomto opatření není velká. Bohužel je na místě konstatovat, že mezi sociálními pracovníky je situace obdobná, když mnozí z nich měli jen malé znalosti o tomto opatření. Domnívám se, že je to dáno tím, že toto opatření dosud nebylo prakticky realizováno a prozatím se jedná pouze o hypotetický konstrukt. Tyto oslovené sociální pracovníky jsem se rozhodl do diplomové práce nezahrnovat, protože jejich odpovědi byly buď příliš stručné, nebo nedokázali na otázku odpovědět vůbec. Druhá část empirické sekce je analýza odpovědí sociálních pracovníků na otázky, které byly položeny v rozhovoru. Jedná se o interpretaci odpovědí sociálních pracovníků na položené otázky. Celkem bylo osloveno 10 sociálních pracovníků, z toho 5 sociálních pracovníků nebylo do rozhovoru zahrnuto z důvodu příliš stručných nebo nulových odpovědí na položené otázky. Sociální pracovníci a pracovnice byli vybíráni do rozhovorů na základě jejich odbornosti. Byl kladen důraz na to, aby v rozhovorech nefigurovali dva a více pracovníků ze stejného sociálního oboru. Sociální pracovníci byli vybíráni z organizací, které byly ochotny umožnit mi rozhovor s jejich kmenovými pracovníky. Charakteristika oslovených sociálních pracovníků je uvedena na začátku druhého bloku empirické části diplomové práce.

Jak již bylo řečeno na začátku, první kapitola empirické sekce bude věnována postupné robotizaci pracovních procesů a s ní hrozící úbytek pracovních míst zejména v manuálních činnostech.

10. Automatizace pracovních procesů

Automatizace/robotizace práce je jedním z hlavních argumentů zastánců všeobecného základního příjmu, kteří mají za to, že postupná automatizace práce povede k úbytku pracovních míst a zvyšování nezaměstnanosti. V této kapitole budu analyzovat názory čtenářů internetového serveru idnes.cz. Názory jsou převzaty z diskuze k článku „Koláče bez práce? Příjem od státu v referendu odmítla většina Švýcarů.“ Tento článek spolu s uvedenými komentáři je dostupný z internetové adresy: http://zpravy.idnes.cz/nepodmineny-zakladni-prijem-referendum-svycarsko-fwg-/zahranicni.aspx?c=A160605_090458_zahranicni_jw. Tento článek byl zvolen z důvodu, že se jedná dosud o poslední diskuzi k všeobecnému základnímu příjmu, respektive robotizace práce. Byly vybírány pouze názory uživatelů týkající robotizace práce.

Čtenář M. B. k robotizaci práce píše: „*Roboti budou dělat naprostou většinu práce v zemědělství, roboti budou řídit auta a stroje budou automatizované.*“ Dále k výše napsanému doplňuje: „*Což podle těchto úvah povede k tlaku na to, co vlastně mají ti lidé, kteří teď dělají veškeré ty manuální profese dělat. Už teď je ohromné množství lidí ve službách a je to drženo v podstatě uměle stimulací zbytečně vysoké spotřeby.*“ K napsanému dále dodává, že je třeba, aby došlo ke změně myšlení občanů směrem k ekologii a lidé přestali plýtvat. Pokud se toto stane, tak potřeby všech lidí zajistí roboti a ptá se, co bude dělat zbytek obyvatel.

Naopak čtenář P. K. se domnívá, že doba, kdy veškeré práce budou robotizovány a dojde k úbytku pracovních míst a následné zvýšení nezaměstnanosti je spíše vizí budoucnosti nikoliv současnosti.

S výše uvedeným názorem souhlasí i čtenář M. S., který k němu dodává: „*Roboti mohou nahradit jenom část pracovní síly. Navíc roboti opět potřebují pracovní síly na jejich výrobu, údržbu a časté aktualizace.*“

S možnou automatizací práce se vynořuje otázka hodnoty práce. Čtenář P. W. se v diskuzi vyjadřuje k hodnotě práce v souvislosti s všeobecným základním příjmem

a píše: „*narušuje se tím vazba mezi prací a penězi...ta myšlenka se ale snaží uchopit jeden důležitý problém, kapitalismus je zatím to nejlepší, co lidstvo mohlo vytvořit, ale problém je v tom, že práce jako taková nemá žádnou hodnotu, kapitalismus nemá nic společného s nějakou spravedlností,*

Čtenář Z. H. k robotizaci práce píše: „*Ta zmiňovaná automatizace či robotizace skutečně vytlačí z pracovního trhu hodně profesí a ne každý může být jaderným fyzikem, že? Máme stále více samoobslužných systémů a autonomních systémů a nejméně kvalifikovaní lidé budou mít problém práci sehnat.*“

Dále se domnívá, že by byla vhodná postupná cesta automatizace, která by se mohla projevit ve zkracování pracovní doby. Postupný přechod na 30 hodinovou týdenní pracovní dobu během 20 let, by podle jeho názoru mohl vytvořit nová pracovní místa v oborech, které vyžadují nejméně kvalifikovanou pracovní sílu

Čtenář J. L. se v diskuzi vyjadřuje k podobě automatizace práce a uvádí: „*Spiš to bude tak, že majitel fabriky všechny propustí a zisk půjde jen jemu, budou mu ho generovat stroje*“. Následně si pokládá otázku, co bude s těmi ostatními a domnívá se, že majitel automatizované firmy se s ostatními nebude dobrovolně dělit o to, co mu robotizovaná výroba přinese.

Dále se domnívá, že se výrobní prostředky potažmo bohatství se soustřeďuje do rukou úzké skupiny obyvatel, přičemž tato skupina obyvatel nebude ostatní potřebovat jako zaměstnance a zároveň nespoteřebuje a neužije tolik služeb. Autor nastiňuje i možnost řešení této situace když píše, že je třeba zdanit ty, kteří vlastní výrobní prostředky a roboty, aby mohla fungovat další odvětví, jako jsou služby.

S tímto tvrzením se ztotožňuje i čtenář M. B., když k němu doplňuje hypotetický příklad, že za předpokladu, že 5% lidí bude vlastnit 95% robotů (v rámci trendu soustředění majetku do rukou malé části obyvatel), tak se fakticky 15% lidí zaměstná na servis „robotů“ pro držitele kapitálu a zbytek lidí se stane nepotřebnými. Celé vlákno diskuze o držitelích kapitálu uzavírá dobrým postřehem a zároveň možným řešením čtenář V. Š., když píše: „*Pokud moji práci zastane*

robot, budu si muset najít nějakou jinou - majitel robota mi nezačne přispívat na nicnedělání.“

Čtenář J. Š si pak pokládá otázku, jestli je opravdu možné, aby veškerou práci zastali roboti a za předpokladu, že by se tak stalo, se ptá, jak bude postupovat člověk, když si například bude chtít nechat od truhláře vyrobit židli nebo od maséra udělat masáž a zastává názor, že (placené) práce je nekonečně mnoho a nikdy nemůže být zcela nahrazena stroji.

Pisatel M. V. k diskuzi o robotizaci dodává: „*V globální ekonomice a s pokračující robotizací se tomu stejně v nějaké míře časem nevyhneme. Jednoduše nebude práce. Jednak počet lidí na planetě narůstá, ale hlavně díky nastupující automatizaci/3d technologiím, nano robotům atd. Samozřejmě ten proces bude postupný. Část lidí se jistě přesune do služeb či třeba vývoje a výzkumu, ale to nebude zdaleka stačit“.*

Diskutující P. Š. k tomuto doplňuje, že k tomu jednou stejně dojde. Robotizace nahradí většinu těžké práce a na lidech už bude jen si případně přivydělat na lepší životní úroveň. Spoustě lidí bude stačit žít skromně, komu ne, ten si najde přivýdělek.

Z výše uvedených názorů lze vypožorovat obavy, že automatizace potažmo robotizace přinese úbytek pracovních míst, ale zároveň lze z diskuzí vyčíst i to, že se čtenáři domnívají, že tento proces bude pozvolný, a že se děje už nyní, přičemž poukazují v diskuzních příspěvcích na to, že již v dnešní době je velké množství lidí zaměstnáváno uměle například tím, že dochází k nárůstu byrokracie.

Je potřeba v lidech probudit ekologické chování, které povede ke snížení spotřeby, která je podle mnohých čtenářů nadbytečná a uměle vyprodukovaná globalizovanou společností.

Mnohé názory se ztotožňují s názorem sociologa Jana Kellera, který tvrdí, že terciární sektor nebude v případě rozsáhlé automatizace výroby, schopen pojmout všechny osoby, které se ocitnou mimo trh práce díky robotizaci.

Část autorů příspěvků se domnívá, že placenou práci nikdy nelze zcela eliminovat ani v případě rozsáhlé robotizace. Domnívají se, že placená práce je přirozeným

jevem, který tu vždy byl a vždy bude, pouze se změní forma placené práce případně odměna, která za ni bude poskytována. Tito autoři jsou toho názoru, že stále budou existovat obory činností, ve kterých bude lidská práce nenahraditelná, a pokud by se tak opravdu stalo, logicky se bude zvyšovat cena této práce, ať už bude jakákoliv.

Mezi diskutujícími se objevuje názor, že kapitál je v dnešní době držen v rukou úzké skupiny obyvatel, kteří nemají zájem se o tento kapitál dělit. Mnoho čtenářů jedním dechem dodává, že dosud neexistuje žádný jiný systém, který by dokázal fungovat lépe než kapitalismus, a že robotizace výroby je naprosto nevyhnutelným jevem.

Řada čtenářů vidí řešení automatizace/robotizace ve zkrácení pracovní doby a domnívá se, že toto opatření by vytvořilo dostatek pracovních míst i pro osoby s nejnižší kvalifikací. Tato nově vytvořená pracovní místa by mohla eliminovat počet těch, kteří se vlivem automatizování výrobních procesů, ocitnou mimo pracovní trh. Příspěvatelé do diskuzí se domnívají, že tím jak bude docházet k postupné automatizaci práce, se bude zvyšovat tlak na terciární sektor, aby „absorboval“ všechny ty kteří se ocitnou mimo pracovní trh.

Je velmi obtížné odhadovat důsledky, jaké by nastaly v případě, kdyby lidská práce byla plně robotizována, ale domnívám se, že vždy budou existovat lidé, kteří dají přednost zručnému tesaři nebo švadleně před robotem. Pokud by skutečně došlo k automatizaci práce, tak řešením důsledků tohoto faktu by mohl být nepodmíněný základní příjem.

11. Vliv NZP na sociální stát

Nepodmíněný základní příjem má úzkou spojitost se sociálním systémem. V této kapitole budu analyzovat názory uživatelů diskuzního fóra idnes.cz ke článku „Zaručený příjem pro všechny. Finsko ho otestuje jako první stát EU.“ Tento článek spolu s komentáři je dostupný z http://zpravy.idnes.cz/zaruceny-prijem-pro-vsechny-finsko-d6a-/zahranicni.aspx?c=A160826_062000_zahranicni_pas. Jak již bylo uvedeno v teoretické části, nepodmíněný základní příjem by měl v případě jeho schválení, být poskytován všem bez rozdílu rasy, pohlaví, věku, náboženské orientace apod. Názory uživatelů na nepodmíněný základní příjem se v mnoha ohledech liší, ale při hlubším analyzování lze nalézt podobnosti.

Čtenář V. B. se domnívá: „*Celé to má smysl jen tehdy, pokud zaručený příjem bude tak velký, aby se z něho dalo přežít, a přitom se zruší bezpodmínečně všechno ostatní sociální přerozdělování, zruší se důchodový systém, úřad práce apod. Toto by si možná mohly dovolit ty nejbohatší státy, u nás by to asi nešlo, je tam samozřejmě spousta problémů, třeba co s důchodcem, který by dostal místo 15 tisíc důchodu zaručený příjem třeba 10 tisíc.*“

S tímto názorem se ztotožňuje i čtenář K. S., když uvádí: „*Klíčová je tady totiž právě výše této dávky. 15000 Kč ve Finsku je tak málo, že (při zrušení všech ostatních dávek) by se jednalo prakticky o zrušení sociálního státu a skutečně by se to dalo označit za pravicovou politiku (skoro asociální).*“

Diskutující T. K. zastává názor, že každý článek o základním příjmu by měl začít vysvětlením, že se nejedná o nic jiného, než zrušení všech dávek, podpor a důchodů, přičemž zůstane jen to, co dnes lze definovat jako životní minimum, které stát dnes dorovná. Domnívá se, že v případě bohatých států nebude problém zavedení tohoto instrumentu, v případě chudších států, mezi které řadí i Českou republiku, by šlo o hřebík do rakve sociálního státu.

Diskutující L. K. je toho názoru, že před zavedením všeobecného základního příjmu je nutné si položit otázku, zda zavedení a implementace tohoto instrumentu do

sociálního systému je méně nákladné než současný sociální systém, který je již nyní v deficitu a stát se kvůli němu zadlužuje. Toto je podle něj otázka, na kterou se musí najít bezpodmínečně odpověď, protože jinak by mohlo dojít k urychlení kolapsu současného sociálního státu.

Uživatelé, kteří se do této diskuze zapojili, se shodují v tom, že pokud se má stát minimální garantovaný příjem smysluplným instrumentem sociálního zabezpečení, je nutné, aby byl schválen v dostatečné výši. Jinak dle jejich názoru toto opatření postrádá smysl. Výrazně menší shoda mezi diskutéry panuje v tom, zda zavedení instrumentu minimálního garantovaného příjmu by znamenalo zrušení všech sociálních dávek (včetně důchodů) nebo jen jejich části.

Pisatel P. Ž. uvádí tři základní předpoklady, pro zavedení všeobecného základního příjmu:

- „Kompletně zrušit existující sociální systém. Každý dostane dost na to, aby si mohl dovolit střechu nad hlavou, jídlo a pití.
- Nastavit částku tak, aby stačila právě na výše zmíněné a na jakýkoli nadstandard, by si člověk už musel vydělat sám.
- Velice dobře nastavit imigrační politiku a podmínky získání příjmu.“

Podobný názor zastává i autor P. S., který píše *„Sociální dávky by neměli plně odpadnout, ale zjednodušit se na speciální případy (například pomoc tělesně a zdravotně postiženým ve formě příspěvků na pořízení speciálního vybavení).*

Čtenář J. K. píše, že nepodmíněný základní příjem je náhrada větší části sociálního systému, která je jednoduchá, srozumitelná a v budoucnu ufinancovatelná, na rozdíl od toho, jak je sociální systém nastaven dnes.

Diskutující A. P. se domnívá, že nepodmíněný základní příjem není špatný nápad, pokud by byly zcela zrušeny všechny ostatní dávky, jinak podle něj nemá zaručený příjem smysl. Dále uvádí, že ve Finsku uvažují o 560 eurech, což je asi 15 000 korun, což je dle jeho názoru nedostatečné, vzhledem k jejich životní úrovni.

V českých podmínkách by si dokázal představit, že by se nepodmíněný základní příjem mohl pohybovat v rozmezí osmi až devíti tisíc korun.

S tím souhlasí i pisatel J. C. a doplňuje k tomu, že instrument všeobecného základního příjmu může fungovat jen tehdy, když by opravdu neexistovaly sociální dávky všeho druhu, a píše: „*jediné, kde bych to zachoval, jsou nemocní či invalidní lidé. Tam bych doporučil, aby jim peníze vyplácela zdravotní pojišťovna.*“

Oproti názorům, které prezentují zrušení veškerých sociálních dávek, stojí ty názory, které říkají, že tato cesta je nereálná a nikam nevedoucí, protože nelze sebrat sociální dávky potřebným, že i kdybychom tak učinili, souhrn sociálních dávek nebude postačovat na (u)financování základního všeobecného příjmu. Takovýto názor zastává například čtenář J. Š. „*Finančně to nelze provést. Když si vezmete má dáti a dal, tak to prostě nevyjde. Nemůžete sebrat peníze důchodcům, invalidním důchodcům, lidem v nouzi. A když to neuděláte, Tak všechny sociální dávky dohromady dělají nějakých 30 miliard. A to je nic.*“

Čtenář J. Š. nahlíží na nepodmíněný základní příjem spíše z pohledu politických ideologií a píše: „*Kvůli tomu se právě zaručený příjem dělá, aby se všechny dávky mohly zrušit. Protože kdyby se to neudělalo, pak nejde o zaručený příjem v pravcovém slova smyslu, ale levicový komunismus.*“

Při analýze názorů uživatelů, zda při zavedení všeobecného základního příjmu zrušit či zachovat stávající sociální systém bylo zjištěno, že převažují názory těch, kteří jsou pro výraznou eliminaci sociálních dávek nebo dokonce pro jejich úplné zrušení. Část diskutérů zastává názor, že tento instrument může dobře fungovat díky lidské solidaritě, která je zakořeněna v každém z nás.“

Tento názor prezentuje například autor P. M., když píše: „*Věřím v pokrok lidstva a solidarita není proti přirozenosti, naopak. Kdo nechce pracovat, tak již dnes nepracuje a žije ze sociálních dávek. Procento nefachčenků ve společnosti je víceméně stejné, bez ohledu na systém dávek a podpor. Za lidskou přirozenost považují touhu lidí po vzdělání a smysluplné práci.*“

Při rozboru diskuzních příspěvků se celou diskuzí prolínalo hlavní téma o smysluplnosti či zbytečnosti zavedení tohoto instrumentu do sociálního systému v České republice. Zde se objevovaly tři hlavní tábory názorů.

- První z nich prezentoval názor, že zavedení všeobecného základního příjmu je nesmysl a i kdyby byl zaveden, tak Česká republika nebude mít dostatek prostředků na jeho dlouhodobé financování.
- Druhý proud autorů zastával názor, že nepodmíněný základní příjem má smysl pouze tehdy, bude-li poskytován v dostatečné výši, aby saturoval základní potřeby jedince na dostatečné úrovni, přičemž mnozí z těchto autorů pochybují o ekonomické efektivitě tohoto opatření.
- Třetí, poslední, skupina autorů se domnívá, že toto sociální opatření smysl má, ale pouze při zachování (alespoň částečně) stávajícího sociálního systému, protože zastávají názor, že nelze zavést minimální garantovaný příjem a současně zrušit nynější sociální systém.

Často je zmiňována otázka, do jaké míry je možné eliminovat současný sociální systém při zavedení tohoto instrumentu. Zde můžeme nalézt dvě skupiny diskutujících, přičemž první skupina zastává názor úplného zrušení stávajícího sociálního systému, jako například čtenář R. H.: *„Zavedení garantovaného příjmu a zrušení všech sociálních dávek vidím jako absolutně férovou věc a jako politicko-ekonomickou nutnost. Společnost je bohatá (někteří chudší jedinci si to nemyslí, ale je to tak), robotizace pokračuje, takže v podstatě mě nenapadá lepší možnost, jak zajistit společenský smír.“*

Naproti tomu druhá skupina oponuje, že zrušení sociálních dávek (sociálního systému) by vedlo k rozevírání sociálních nůžek a systém tedy nelze zrušit. Názor, že zavedení všeobecného základního příjmu neznamena zrušení všech dávek, prezentuje například pisatelka V. N., když tvrdí: *„Pěkná blbost. Zrušit sociální dávky. Ten, co má nadprůměrný příjem, má dostat stejnou podporu jako nepohyblivej invalida, který potřebuje hradit celou řadu kompenzačních pomůcek?“*

Ten, co dobře vydělává, podporu nepotřebuje, důchodce ano. Bude to ruinit stát a nic moc užitečného z toho.“

Těžko odhadovat důsledky něčeho, co v praxi není realizováno, ale i přes tento fakt je nutné se již nyní zabývat otázkou, jak zavedení tohoto instrumentu bude financováno. Analýzou názorů uživatelů z hlediska transformace daňové soustavy v České republice, se budu zabývat v následující kapitole.

12. Transformace daňového systému při zavedení NZP

Základní otázka, kterou si musí položit každá vláda, uvažující o zavedení všeobecného základního příjmu je, jak bude tento (sociální) instrument financován. V teoretické části bylo naznačeno, že jednou z možných cest je zvýšení nebo úprava stávajících daní. V této kapitole budu analyzovat názory čtenářů serveru idnes.cz vztahujících se k diskusi ke článku „Šedesát tisíc měsíčně pro každého. Švýcaři rozhodnou o garantovaném příjmu.“ Tento článek spolu s uvedenými komentáři je dostupný z http://ekonomika.idnes.cz/svycari-budou-hlasovat-o-garantovanem-statnim-prijmu-pfb-/eko-zahranicni.aspx?c=A160128_120840_eko-zahranicni_chrs. Byly vybírány příspěvky týkající se minimálního garantovaného příjmu v souvislosti s daňovou soustavou české republiky.

Příspěvatel J. S. k tomuto doslovně uvádí „*Spolu s rozhodnutím o nepodmíněném základním příjmu se nutně musí uvažovat o změně daňového systému.*“, a dodává k tomu, že většina evropských ekonomů navrhuje změny v daňovém systému a to zejména v přímých daních (podle čtenáře jde o příjmy ze závislé činnosti) a daních nepřímých (daně závislé na spotřebě) a zdůrazňuje především navýšení DPH na úroveň minimálně 40 % a současné zrušení daní z příjmů a ze zisku.

S tím v podstatě souhlasí i autor K. S., který se domnívá, že nepodmíněný základní příjem by mohl být financován z nepřímých daní a tvrdí, že je mnohem jednodušší je vybírat. Dále uvádí, že potřebné prostředky lze vybrat za pomoci nepřímých daní pod podmínkou, že by se musely zvýšit, protože vždy podle něj bude platit pravidlo, že se budou přerozdělovat hodnoty od pracujících k nepracujícím, a pokud se tak stane za pomoci zvýšení DPH, tak se bude muset zvýšit i základní nepodmíněný příjem (kvůli nárůstu cen) a toto navýšení stejně budou muset financovat pracující. Poznává, že pokud nebude ekonomicky aktivní žádný jedinec, tak není možné financovat nepodmíněný základní příjem pouze tím, že se rapidně zvedne daň z přidané hodnoty.

Dále tento autor uvádí modelový příklad, jehož podstata je v tom, že pokud by měl být nepodmíněný základní příjem uveden do praxe, musí být v takové výši, aby zajistil „důstojné žití“ a odhaduje, že pro Českou republiku tento příjem činí 10.000 – 15.000 Kč. Aby toto bylo možné zajistit, bude třeba zvýšit daňové zatížení. Aby mohl být nepodmíněný základní příjem ve výši deset tisíc korun pro dospělého jedince a o něco méně pro dítě (termín „něco méně“ autor dále nespécifikoval), musela by se daňová zátěž v ČR zvýšit dvojnásobně, což by podle něj znamenalo, že ze mzdy, kterou budete mít navíc ke všeobecnému příjmu, vám nezůstane téměř nic, a tím životní úroveň všech občanů bude velmi podobná, nehledě na vykonávanou profesi.

S tím v zásadě souhlasí i čtenář J. S. a píše, že všeobecný příjem může fungovat pouze za předpokladu splnění čtyř podmínek:

1. zrušení přímých daní a pojištění,
2. výpadek z přímých daní kompenzovat daněmi nepřímými (DPH a spotřební daň),
3. harmonizovat daňovou soustavu minimálně v rozsahu EU,
4. povinnost odvádět nepřímé daně v místě prodeje konečnému zákazníkovi.

Splnění těchto podmínek by podle autora vedlo k tomu, že by si „bohatí“ přestali stěžovat na vysoké daně, protože by si jejich výši určovali sami, tím kolik spotřebují a dále by za práci platili takovou cenu, která není zatížená zdaněním platů.

Autor J. L. k nepodmíněnému základnímu příjmu píše: *„Garantovaný příjem v podstatě existuje, jen se jmenuje existenční minimum. Je asi 2200Kč. Důchodci a pracující ho neberou, ale v podstatě jde jen o způsob vyúčtování, klidně by ho mohli formálně brát bez toho, aby se cokoli změnilo, prostě jen úpravou daní a důchodů.“*

Autor P. B. poukazuje na příklad se Švýcarskem a podotýká, že pokud by byl v této zemi nepodmíněný základní příjem schválen, došlo by pouze k tomu, že vysoké daně by byly dlouhodobě neudržitelné (autor doslovně uvádí, že tak vysoké daně by Švýčary „sežraly“ do několika let).

Jiný úhel na danou problematiku poskytuje pisatel V. Š. když argumentuje, že rozumnější by bylo reformovat systém emise financí tak, že monopol na vydávání nových peněz by neměly centrální banky, nýbrž státní instituce pod dohledem centrálních bank na základě zákonných kritérií. Domnívá se, že primární emise financí by mohla být určena například na těžko financovatelné veřejné projekty (místo dotací) nebo by mohla být i rozdělena mezi občany např. formou připsání na jejich důchodový účet. Autor uznává, že se jedná o období základního příjmu, zároveň ale dodává, že jsou přítomny dva základní rozdíly: 1) nejedná se o pravidelnou platbu; 2) celková částka by byla nižší a tolik by nezatěžovala státní rozpočet.

Čtenář P. Š. dává životaschopnost všeobecného základního příjmu do souvislosti se schopností státu vybírat daně a tvrdí, že Česká republika není schopna vybírat efektivně daně od jiných subjektů než zaměstnanců, a že pokud se tento fakt nezmění, není způsob jak tento nástroj financovat.

Diskutující M. K. uvádí, že zastánci minimální garantovaného příjmu si představují, že budou mít 14.000 Kč bez práce, ale neuvědomují si, že by to státní rozpočet velmi zatížilo, takže rozpočet by se podle jeho názoru musel téměř zdvojnásobit. Poukazuje rovněž na to, že ve chvíli, kdy by většina lidí přestala pracovat a tím pádem platit daně, by v ČR skončilo hodně firem, které zaměstnávají převážně lidi s nižšími příjmy.

S tím nesouhlasí čtenář M. R. a uvádí, že ve vyspělých zemích existuje ekonomika, která je schopna financovat nepodmíněný základní příjem i přesto, že by lidé v důsledku implementace tohoto příjmu přestali pracovat a žili pouze z tohoto příjmu.

Na to diskutující M. K. odpovídá tím, že silné ekonomiky jsou silné právě proto, že v nich pracují lidé, kteří odvádějí daně, a že bez těchto pracujících a daně odvádějících lidí se žádná vyspělá ekonomika neobejde.

Autor L. T. připodobňuje nepodmíněný základní příjem k socialistickému režimu a píše: „*Ten řád, který máme, a na který jsme si zatím ještě pořádně nezvykli, funguje*

lépe (i když není ideální) než ten "socialistický", který tu byl před tím, a který měl prakticky zaveden princip toho Švýcarského „nesmyslu“. Na takovýto systém se musí někde peníze vydělat. To znamená, že když na jedné straně přidáte, na druhé to musíte někomu sebrat. Nejspíš pracujícím na daních.“

Pisatel D. N. mimo daňové zatížení ještě dává do souvislostí základní nepodmíněný příjem a znehodnocení placené práce, když píše, že základní příjem je „příšerný“ nápad a argumentuje tím, že na něj někdo musí vydělat a odvést daně. V souvislosti se znehodnocením práce se ptá, proč by se měl tolik snažit pracovat, když si tou prací vydělá jen o málo více. Raději se tedy nechá zcela živit a bude mít více volného času. Dále se ptá, proč by měl vzít řemeslník o zakázku navíc, když bude dostávat garantovaný příjem.

Diskutující P. H. se domnívá že, garantovaný příjem a jeho zavedení by znamenalo nárůst inflace, protože v oběhu by bylo více peněz a celkové množství odvedené práce by výrazně pokleslo. Inflace by podle něj měla za následek, že platy pracujících by se snižovaly a dávky pro nepracující by se naopak zvyšovaly a stejného efektu dosáhneme i tehdy, bude-li zavedena extrémně vysoká daň z příjmů a ta následně přerozdělena „nepracujícím“.

Přesto, že někteří diskutující se vyjadřují kladně k instrumentu základního všeobecného příjmu, tak i oni uznávají potřebu zvýšení daní. Mezi takové diskutující patří i autor O. F., který píše, že je překvapen, kolik lidí je proti garantovanému příjmu a domnívá se, že se stane velmi brzy celosvětovou realitou a spolu s tím se změní skladba daní. Nebude se danit práce, nýbrž spotřeba (tj. dojde k rozšíření spotřební daně, zvýšení DPH, zvýšení silniční daně apod.). Důvod proč se domnívá, že se nepodmíněný základní příjem stane realitou, je dle něho prostý - rostoucí automatizace. Existuje čím dál větší skupina lidí, kteří jsou reálně nezaměstnaní (tj. z objektivních důvodů nemohou práci najít). Vedle nich je skupina osob, jejichž práce nevydělá zaměstnavateli ani na náklady na jejich plat (pisatel se v tomto ohledu domnívá, že je lépe takovou práci vůbec nevykonávat) a jako příklad

výše napsaného uvádí pokladní v supermarketech, které se v současné době začínají nahrazovat automatickou pokladnou, kde na 30 pokladen stačí jeden hlídač.

I další zastánce všeobecného základního příjmu nevidí jinou cestu pro financování toho příjmu, než kterou nabízí transformace daňového systému a píše, že tento systém může fungovat, ale jednalo by se podle něj o společenskou revoluci a stát musí podle toho taky zajistit daňové úpravy. Zde uvádí příklad existence pouze jedné daně v podobě vysoké DPH a domnívá se, že stát ušetří na byrokracii. Přesto, že je zastánce tohoto opatření, tak dodává, že ani nejvyspělejší ekonomiky na tento instrument nejsou připraveny.

Celou diskuzi o daních v souvislosti s všeobecným základním příjmem uzavírá diskutující A. L. a píše: „*Výdaje se zvednou, takže se zvednou i daně. Otázka je jestli pracující dostanou ve výsledku víc, míň nebo stejně? Pokud víc, tak se na to někde bude muset vzít a to netuším kde, od těch co nepracují, to nebude. Pokud stejně, tak vlastně jen jinak přerozdělíte dávky, takže teď dostanou všichni stejně. To dopadne špatně, současný systém není ideální, ale přece jen je nastaven aspoň trochu racionálně. Pokud na tom pracující ve výsledku prodělají, tak to odmítnou. Myšlenka je to samozřejmě lákavá, ale momentálně nevidím prostor pro její realizování.*“

Z výše napsaného se rýsuje cesta, kterou se lze vydat při financování všeobecného základního příjmu. Kritici i zastánci tohoto opatření se shodují v tom, že pokud má být tento příjem nejen implementován, ale také dlouhodobě udržitelný, tak musí dojít k transformaci daňového systému a to nejen v České republice, ale v jakékoliv zemi, která zvažuje zavedení tohoto příjmu. Napříč celou diskuzí se prolínal názor, že případná transformace daňového systému bude spočívat v navýšení daní a to zejména DPH. Někteří diskutující se domnívali, že by se mohlo jednat až o 100 procentní navýšení. Zároveň by se zvedlo celkové daňové zatížení. Současné daňové zatížení v České republice se pohybuje okolo 50 %. Při současném daňovém zatížení připadá den daňové svobody v roce 2017 na poslední třetinu měsíce června. Shodně se čtenáři se domnívám, že při zavedení minimálního garantovaného příjmu

by muselo dojít k transformaci daňového systému a následnému zvýšení daní. V této souvislosti uvažuji, zda zavedení základního příjmu, není opatřením spíše kontraproduktivním, když na jedné straně sice všem garantujeme příjem, ale na straně druhé podstatně zvýšíme daňovou zátěž obyvatelstva. Minimální garantovaný příjem není pouze otázkou financí. Často v souvislosti s tímto příjmem, je kladena otázka, zda nepodmíněný základní příjem nahradí současný sociální stát, který je již delší dobu v krizi a pokud ano, tak do jaké míry. V další části empirického zkoumání se budu zabývat názory sociálních pracovníků na tento instrument a pokusím se na výše položenou otázku odpovědět.

13. Interpretace rozhovorů se sociálními pracovníky

V následující kapitole se budu zabývat odpověďmi na otázky, které byly kladeny sociálním pracovnícím a pracovníkům pracujícím v různých oblastech sociální práce. Každému sociálnímu pracovníkovi bylo položeno těchto pět otázek:

1. V případě zavedení všeobecného základního příjmu byste zrušil/a dávky? Nebo byste zavedl/a základní příjem a dávky ponechala? Jinými slovy má být všeobecný základní příjem náhradou sociálních dávek?
2. V případě, že by došlo k zavedení všeobecného základního příjmu, lze jej z Vašeho pohledu chápat jako náhradu současného sociálního státu, který je podle mnohých odborníků v současné době v krizi?
3. Všeobecný základní příjem je finančně nákladná záležitost. Domníváte se, že při jeho zavedení dojde ke zvýšení daní?
4. Jedno hledisko je ekonomické. Zavedení všeobecného základního příjmu v sobě nese ale i hledisko etické. Z etického hlediska souhlasíte s tím, aby někdo dostával peníze bez práce?
5. Byla tady položena etická otázka týkající se všeobecného základního příjmu. Jaký je váš názor na všeobecný základní příjem obecně?

Postupně se budu zabývat odpověďmi oslovených sociálních pracovníků na výše položené otázky. Vždy uvedu komparaci jejich odpovědí. V rámci výzkumu byly o rozhovor požádáni sociální pracovníci a pracovníci z těchto sociálních oborů (Pro lepší přehlednost dostali oslovení pracovníci své kódové označení uvedené v závorce za jejich pracovištěm):

- sociální pracovníci pracující v zařízení pro osoby s demencí (SP 1)
- pracovníci sociálně právní ochrany dětí (SP 2)
- sociální pracovníci pracující v zařízení péstounské péče (SP 3)
- pracovníci působící v oblasti nízkoprahového zařízení (SP 4)
- sociální pracovník městského úřadu, odbor sociálních věcí, oddělení sociální pomoci (SP 5)

Jak již bylo uvedeno, sociální pracovníci byli vybírání metodou záměrného výběru. Tito sociální pracovníci pracují v různých oborech sociálních činností a v různých krajích České republiky. Oslovení sociální pracovníci vykonávají sociální činnost v Praze, Královéhradeckém kraji, Olomouckém kraji, Kraji Vysočina a Středočeském kraji. V první podkapitole se budu zabývat možnou transformací sociální dávek při zavedení nepodmíněného základního příjmu.

13.1. Transformace sociálních dávek při zavedení NZP

První položená otázka se týkala nepodmíněného základního příjmu v souvislosti se zrušením nebo ponecháním současných sociálních dávek. Je vůbec možné zrušit sociální dávky při zavedení nepodmíněného základního příjmu? Nezhoršilo by to životní situaci občanů? Kterých dávek by se tato transformace měla dotýkat?

„Dávky bych neponechala, ty peníze se musí odněkud vzít. Pokud by se neměly rušit, pak by to samozřejmě znamenalo nárůst výdajů, což si myslím, že nelze vzhledem k tomu, jak vypadá rozpočet a jak se výdaje na sociální oblast zmenšují. Bojím se toho, aby nedošlo k eliminaci sociálních služeb při zavedení minimálního garantovaného příjmu a ponechání sociálních dávek. Pokud by byl tento příjem vyplácen na jednotlivce (včetně dětí) dávky by se měly zrušit, protože bez zrušení sociálních dávek si neumím představit přínos tohoto opatření, protože by to mělo za následek pouze zvýšení výdajů a zároveň si myslím, že by se neměla vyplácet ani podpora v nezaměstnanosti, ale na druhou stranu si myslím, že pouze odbourání podpory v nezaměstnanosti nedokáže pokrýt výdaje na financování NZP.“ (SP 1)

Pracovnice sociální právní ochrany dětí uvádí, že rušit sociální dávky je nesmysl, protože všichni nemají stejnou šanci si přivydělat k nepodmíněnému základnímu příjmu. Ve své praxi se setkává s multiproblematickými klienty, jejichž problémy je potřeba řešit komplexně a nelze se podle ní orientovat na finanční stránku obtíží. V souvislosti s nepodmíněným základním příjmem si pokládá otázku: *„Otázka zní, stačil by matce, která trpí chudobou garantovaný příjem, když nemá potenci si sama přivydělat? Je vůbec možné zrušit sociální dávky při zavedení garantovaného příjmu? Neuvrhne právě tento příjem tyto multiproblematické klienty ještě do*

hlubšího dna než nyní jsou? Zrušení dávek při zavedení garantovaného příjmu by asi bylo možné, pokud by měl každý stejnou možnost si dále přivydělat k tomuto příjmu, ale to tak bohužel ve společnosti není“ (SP 2)

Sociální pracovníce pracující v zařízení pěstounské péče se ke zrušení sociálních dávek při zavedení nepodmíněného základního příjmu vyjadřuje takto: „*Minimální garantovaný příjem má dle mého názoru nahradit sociální dávky, nikoliv však všechny. Považovala bych za logické, že nahradí dávky, které primárně řeší nízký příjem daného člověka, nebo které ho nahrazují ve specifických sociálních situacích - dávky v nezaměstnanosti, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, apod. Nikoliv však ty dávky, které kryjí zvýšené potřeby člověka ve specifických sociálních situacích - např. přídatky na děti, příspěvek na péči.*“ Dále k tomuto uvádí, že je nezbytné občany postupně připravovat na změny v oblasti sociálních dávek. Domnívá se, že nelze zavést nepodmíněný základní příjem bez předchozí dlouhodobé kampaně o tomto opatření. (SP 3)

Shodný názor zastává i sociální pracovníce pracující v nízkoprahovém centru pro děti a mládež, která k tématu uvádí: „*Myslím si, že pokud byl nepodmíněný základní příjem vyplácen každému jedinci nezávisle na výši jeho majetku a na tom, zda má dotyčný i další příjmy není nutné dle mého názoru rušit sociální dávky určené pro znevýhodněné občany, tzn. ani po zavedení by nebyla upřena výpomoc lidem nemocným, sociálně vyloučeným a jinak diskriminovaným.*“ Dále k výše napsanému doplňuje: „*Takže sociální dávky bych určitě nerušila, těm osobám, které mají nějaký hendikep sociální, zdravotní či jiný, protože nelze zavést nepodmíněný základní příjem a odstříhnout od dávek všechny ty, kteří potřebují kompenzovat nějaký hendikep.*“ (SP 4)

Zajímavý pohled na problematiku transformace sociálních dávek při zavedení nepodmíněného základního příjmu poskytuje sociální pracovník městského úřadu a říká, že nepodmíněný základní příjem má smysl pouze tehdy, bude-li zaveden v takové výši, aby dokázal saturovat základní životní potřeby. Doslovně říká: „*Musí být takový, aby každému v naší společnosti garantoval to, že přežije a bude mít*

zabezpečeny základní potřeby. To znamená, aby měl zajištěnu výživu a měl kde bydlet. V zásadě je možné to udělat kombinovaně, že garantovaný příjem by například kopíroval průměrné náklady na bydlení a výživu a zároveň, aby se garantovaný příjem stal i motivačním v tom smyslu, že osoby, které pracují za minimální mzdu, by díky tomuto příjmu, který by náležel ke mzdě, již nepřemýšleli nad tím, že se vyplatí být nezaměstnaný.“ Zároveň se ztotožňuje s názory sociálních pracovníků, že nelze rušit ty dávky, které kompenzují osobám určitý hendikep a uvádí, že zrušení stávajících sociálních dávek by bylo možné pouze u zdravé populace, nikoli u lidí s jakýmkoliv omezením. (SP 5)

Sociální pracovníci a pracovnice se v zásadě shodují v tom, že současný systém sociálních dávek je třeba transformovat a některé dávky zrušit. Nelze však podle jejich názoru rušit ty dávky, kompenzující jedinci omezení jakéhokoliv charakteru. V další podkapitole se budu zabývat otázkou, zda je možné, aby byl sociální stát a jeho opatření nahrazeny nepodmíněným základním příjmem.

13.2. Substituce sociálního státu NZP

Sociální pracovnice pracující v zařízení pro osoby s demencí se domnívá, že není v žádném případě reálné, aby nepodmíněný základní příjem nahradil sociální stát, i když jedním dechem dodává, že sociální stát, tak jak ho známe dnes je v krizi, ale dosud za něj nikdo nenalezl adekvátní náhradu. K tématu dále konstatuje: „*Úloha sociálního státu nespočívá jen ve vyplácení sociálních dávek. Sociální služby zahrnují pod sociální stát, proto si myslím, že zavedením tohoto opatření by nedošlo k náhradě sociálního státu.*“ (SP 1)

Shodný názor z výše uvedeným zastává i pracovnice sociálně právní ochrany dětí, když opět zdůrazňuje, že se nelze soustředit pouze na finanční obtíže uživatele sociálních služeb a zmiňuje fakt, že spolu se zavedením nepodmíněného základního příjmu je třeba v klientech zároveň posilovat odpovědné chování a posilovat jejich finanční gramotnost. Dle jejího názoru, bez těchto požadavků postrádá nepodmíněný základní příjem svůj smysl. Dále k tématu dodává: „*Nedomnívám se, že garantovaný příjem vyřeší krizi sociálního státu, a že by se mohl stát jeho náhradou,*

protože funkce sociální státu jsou rozmanité a neomezují se jen na funkci redistribuce finančních prostředků.“ (SP 2)

Pracovnice pěstounské péče uvádí, že nepodmíněný základní příjem může nahradit pouze dávky nikoli však služby a dodává k tomu: *„Nijak neovlivní, tedy nezhorší, ani nezlepší fungování sociálního státu. Finanční prostředky, které vynakládá stát nyní, bude vynakládat i nadále. Nejsem expert na objem finančních prostředků, ale zřejmě by záleželo na tom, kolik se ušetří na úřednících a systému, který spravuje dávky státní sociální podpory a kolik naopak bude stát vyplácení minimálního garantovaného příjmu pro občany, kteří nyní žádné dávky nepobírají.“ (SP 3)*

Výše uvedené je v souladu s názorem sociální pracovnice z nízkoprahového centra pro děti a mládež, která si nemyslí, že zavedení nepodmíněného základního příjmu by mělo být chápáno jako náhrada současného sociálního státu. Lidé nemají pouze ekonomické problémy, ale celou škálu dalších problémů, které dle mého názoru nevyřeší pouze zavedení všeobecného základního příjmu. Dále říká: *„Je potřeba se na problémy dívat komplexně a nikoliv pouze na jedno ekonomické hledisko. Pokud bychom toto neudělali, sociální problémy by se prohlubovaly a nepodmíněný základní příjem by byl spíše kontraproduktivní.“ (SP 4)*

„Sociální stát je v krizi to asi vědí všichni zainteresovaní. Pokud bychom zrušili dávky a ponechali sociální služby, tak to by pořád existoval sociální stát. Sociální stát chápu jako sociální dávky a služby komplexně. Tam záleží opět na výši toho garantovaného příjmu a jiný význam to bude mít pro lidi, kteří mají plat sto tisíc korun a jiný význam pro osoby s platem deset tisíc korun. Ale osobně si myslím, že peněžitá dávka nedokáže nahradit komplexnost sociálního státu, který se samozřejmě neorientuje jen na finanční stránku.“ Doplnuje sociální pracovník městského úřadu na oddělení pro osoby v hmotné nouzi. (SP 5)

Z výše napsaného je zřejmé, že ani nepodmíněný základní příjem ani jakákoliv jiná univerzální a plošně poskytovaná dávka nemůže nahradit sociální stát. Důvod je dle názoru tázaných sociálních pracovníků prostý. Sociální stát se nezaměřuje pouze na poskytování dávek, ale rovněž se angažuje v oblasti sociální služeb.

13.3. Daňová transformace při zavedení NZP

Otázka týkající se daňové transformace při zavedení základního příjmu se ukázala být pro sociální pracovníky velmi obtížně uchopitelná. Tuto otázku jsem zařadil do rozhovorů, protože se domnívám, že sociální pracovník by měl disponovat alespoň minimálními znalostmi o daňové problematice a navíc se jedná o základní otázku, kterou je třeba zodpovědět při případném zavedení nepodmíněného základního příjmu.

Sociální pracovnice pracující s osobami s demencí k tématu daní uvádí, že by se nutně nemusely zvýšit, protože pokud by došlo k omezení státního aparátu, tak by to zároveň nemuselo znamenat navýšení daní. Dále k tématu dodává: *„Nemám představu, kolik ročně stojí chod institucí, takže to nedokážu dobře odhadnout, ale myslím si, že by došlo k omezení nákladů na provoz státních institucí. Ale zda by došlo ke zvýšení daní, si netroufám vůbec odhadnout, ale pokud bych se toto teoreticky udělalo tak by to ani nemuselo zvýšit daňovou zátěž.“* (SP 1)

Sociální pracovnice pracující v oblasti sociální právní ochrany dětí se domnívá, že není možné při současné náladě ve společnosti a nynější ekonomické situaci prosadit garantovaný příjem a zároveň zvýšit daně a dodává: *„Z mého pohledu by to bylo kontraproduktivní a zvýšení daní by v podstatě nic nevyřešilo, protože při zvýšení daní by nejspíš klesla spotřeba, protože statky by byly dražší. Takže si myslím, že garantovaný příjem není ani cesta k sociální spravedlnosti ani k ekonomickému zajištění obyvatel.“* (SP 2)

Sociální pracovnice péstounské péče dává otázku zvýšení daní při zavedení nepodmíněného základního příjmu do souvislosti s ekonomickou stabilitou daného státu a konstatuje: *„Zavedení minimálního garantovaného příjmu vidím jako reálné pouze v případě, že si to ekonomika dané země může dovolit, a tedy nemusí zvyšovat daně.“* (SP 3)

Sociální pracovnice nízkopražského centra naopak vidí zvýšení daní při zavedení nepodmíněného základního příjmu jako jediný způsob, jak toto opatření je možné dlouhodobě financovat a dodává: *„Vzhledem k tomu, že ohledně všeobecného*

základního příjmu vyvstává otázka, kde se na něj v rozpočtu vezme, tak si myslím, že zvýšení daní jakýmkoliv způsobem se jeví jako logický krok.“ (SP 4)

Sociální pracovník městského úřadu, pracující v oblasti osob nacházejících se v hmotné nouzi dává transformaci daňového systému do souvislosti s progresivním zdaněním a říká, že garantovaný příjem „zaplatí“ na daních střední vrstvy a pokládá si otázku, zda by se jim líbilo platit garantovaný příjem i lidem, kteří mají větší plat než střední vrstva. Spolu s tím konstatuje, že podle něj je nejlepší řešení progresivní daň. Jako další řešení navrhuje zvýšení DPH, které by dle něj mělo za následek zvýšení cen zboží a to by znamenalo, že by musely být razantně navýšeny příjmy ze závislé činnosti nebo výše nepodmíněného základního příjmu. K výše napsanému doplňuje: *„V konečném efektu nula od nuly pojde možná i hůř, protože ti, kteří pracují, dostanou ke svému platu navíc garantovaný příjem a ti, kteří nepracují, se budou mít finančně hůře, protože dojde ke zvýšení cen a následně by se musel zvednout garantovaný příjem, takže je to v podstatě začarovaný kruh. Další věc je, že pokud by byly vlivem minimálního garantovaného příjmu razantně zvednuty daně, mohlo by docházet k odlivu pracovníků do zemí s nižšími daněmi.“ (SP 5)*

Z výše interpretovaných názorů je patrné, že mezi sociálními pracovníky nepanuje shoda, jak by měla daňová transformace vypadat, a zda by vůbec mělo k nějaké dojit při zavedení nepodmíněného základního příjmu. Ve čtvrté podkapitole se budu věnovat etické stránce související s tímto opatřením.

13.4. Etická otázka výplaty NZP

Byly zde položeny otázky týkající se transformace sociálního a daňového systému, ale je vůbec etické vyplácet nepodmíněný základní příjem? Každé malé dítě zná přísloví, že bez práce nejsou koláče. Pokud by byl zaveden nepodmíněný základní příjem, tak dle mého názoru toto rčení zcela ztratí své opodstatnění. Při zavedení tohoto opatření bychom v přeneseném slova smyslu dostávali koláče bez práce.

Sociální pracovnice působící v zařízení s osobami trpící demencí nesouhlasí, aby lidé dostávali příjem bez jakéhokoliv přičinění, ale jedním dechem dodává, že

nynější sociální stát, funguje z části na tomto principu již dnes a doplňuje k výše napsanému: „*Někteří lidé mají hendikep na trhu práce, a proto nějakou finanční částku dostávají a stát se o ně postará. Ale například osoby dlouhodobě nezaměstnaný, nejsou všichni nezaměstnatelný a stejně nezaměstnaný jsou, takže do nějaké míry tam hraje roli to jejich rozhodnutí, takže i dnes je to o rozhodování a nejen o tom, kdo pracovat může a kdo nemůže.*“ (SP 1)

Tato sociální pracovnice dále konstatuje, že z jejího pohledu výplata nepodmíněného příjmu není korektní, ale dodává, že je spravedlivá. Každý by dostal stejnou sumu finančních prostředků a posléze by záleželo pouze na něm, zda si tuto částku doplní jiným zdrojem příjmů. Nepodmíněný základní příjem by považovala za nespravedlivý, pokud by při jeho zavedení došlo zároveň ke zrušení penzí a uvádí k tomuto tématu: „*Pokud by to mělo nahradit i důchody, tak je to nespravedlivé, protože někteří důchodci mají důchod 15 tisíc, a kdyby najednou měli dostávat 10 tak jak by k tomu přišli.*“ (SP 1)

Při rozhovoru s touto pracovnicí byla vyřčena zajímavá myšlenka, kterou lze nejlépe vyjádřit přímou citací. „*Myslím si, že pokud já sama se rozhodnu, že po státu ten garantovaný příjem nechci a budu si na sebe vydělávat sama, měla bych mít možnost ten příjem odmítnout, pokud s ním s etického hlediska nesouhlasím.*“ (SP 1)

Sociální pracovnice pracující jako referentka sociálně právní ochrany dětí dává etickou otázku výplaty nepodmíněného základního příjmu do souvislosti s požadavkem na zodpovědné chování jedinců. „*Můj názor vyplývá ze skutečnosti, že jsem pracovnice OSPOD a s dětmi v sociální nouzi, kteří mají otce neuznávající své závazky, se často setkávám. Tyto děti mohou zapomenout na pravidelné jídlo, ošacují se v sociálních šatnících, nosí boty své matky a dnes, 27. 2. 2017, mi jedno ze čtyř dětí ze sourozenecké skupiny – pětiletý chlapec řekl: „Pani, nemáme co jíst““.* Dle názoru této sociální pracovnice OSPOD stále bude ve společnosti skupina, která je představitelem subkultury neuznávající závazky – dle slov této pracovnice jsou to především romští otcové, kteří nejsou zvyklí pracovat, jejichž otcové a dědové se chovají stejně a nechápou, že mají morální povinnost zabezpečit

své potomstvo. Dále v rozhovoru apeluje na to, že tento řetězec je nutno přerušit cílenou politikou, která povede k tomu, že tito muži budou muset pracovat nebo být trestáni za neplnění svých závazků. Odpověď na otázku uzavírá konstatováním, že je potřeba systematicky učit zodpovědnosti, nikoliv plošně rozdělovat finanční prostředky. (SP 2)

Sociální pracovnice působící v zařízení pěstounské péče je toho názoru, že existuje skupina obyvatel, kteří dostávají peníze bez práce. Otázkou podle ní zůstává, zda se jedná o práce schopné či neschopné osoby a jaké procento osob na sociálních dávkách, nezaměstnaných je v této situaci vlastní vinou a dodává: *„Minimální garantovaný příjem by zajistil rovně, nikoliv spravedlivě, základní lidské potřeby. Nebylo by třeba nadále řešit spor o to, zda jde či nejde o zneužívání sociálních dávek a chápu argument občanů, kteří pracují a snaží se své potřeby uspokojit z vlastních zdrojů a mají nakonec stejnou životní úroveň jako lidé, kteří žijí ze sociálních dávek.“* (SP 3)

Sociální pracovnice z nízkoprahového centra dává etickou otázku týkající se nepodmíněného základního příjmu do souvislosti s chutí/nechutí občanů pracovat a říká: *„Z etického hlediska se domnívám, že braní peněz bez vlastního přičinění může posílit nechuť pracovat a práci si hledat. Mnoho jedinců se může utvrdit v tom, proč by pracovali, když stejně peníze dostanou.“* (SP 4)

Komplexně odpověděl na etickou otázku sociální pracovník městského úřadu. Tento pracovník uvedl, že z morálního hlediska ne zcela souhlasí s tím, aby lidé dostávali peníze bez práce, ale v zápětí dodává, že potřebným lidem je lépe tyto peníze dát, aby nedošlo k situaci, že si zdroje na živobytí budou hledat jinými způsoby například nelegální činnostmi. Dodává, že nepodmíněný základní příjem musí být tak velký, aby zajistil saturaci základních životních potřeb. Dále o podobě nepodmíněného základního příjmu říká: *„Vize by měla být taková, že pokud pracuješ a dostáváš k tomu garantovaný příjem, měl by ses mít lépe než ti, kteří nepracují. Je ta představa taková? To já nevím. Většina lidí se bude s garantovaným příjmem mít líp nebo stejně nebo dokonce hůř. Nebo se zvýší*

procento těch, kteří se budou mít hůř? Je smysluplné ho vůbec zavádět? Další věc je, že postupující robotizace, připraví spoustu lidí o práci. Co budou dělat? Nakonec, ale všichni uvidí, že to tak bez práce úplně není, protože ten garantovaný příjem se bude muset zaplatit z našich daní, takže to nebudou peníze bez práce, protože vždy někdo musí vydělat na garantovaný příjem.“ (SP 5)

Z rozhovorů se sociálními pracovníky vyplývá, že etické hledisko výplaty nepodmíněného základního příjmu je pro ně citlivým tématem. Mnozí sociální pracovníci, kteří byli osloveni, opět zopakovali požadavek apelace na zodpovědné chování při zavedení nepodmíněného základního příjmu. Z uvedených citací je zřejmé, že nelze jednoznačně říci, zda je výplata finančních prostředků bez přičinění jedince morálně správná či nikoliv.

13.5. Obecné shrnutí NZP

V poslední otázce rozhovorů byli sociální pracovníci požádáni, aby sumarizovali svůj názor na nepodmíněný základní příjem. Tato otázka byla položena z důvodu možného doplnění faktů, které byly dotazovanými sociálními pracovníci a pracovníky dosud opomenuty.

Sociální pracovnice pracující s osobami s demencí říká, že když poprvé slyšela o nepodmíněném základním příjmu, připadalo jí to jako nehoráznost, protože je příznivcem zásluhovosti a nechápe, proč by měl někdo dostávat finanční prostředky „za nic“ Dále se v rozhovoru vyjadřuje ke zmíněné automatizaci pracovních procesů a k tomuto uvádí: „Nedokázala jsem si představit, jak robot pohladí např. lidi s demencí, ale i robota lze naprogramovat na pohlazení. Ale sama za sebe se toho nechci dožít, protože si myslím, že sociální práce nebo obslužná činnost stojí právě na lidském faktoru. Tomu, že lidé nahradí stroje, rozumím v oblasti výroby. Ale jsou prostě oblasti, kde si myslím, že by se to stát nemělo. V současné době převažuje počet pracovních míst nad počtem pracovníků a vždy budou osoby, které pracovat nechtějí a nebudou, a to že se bude vyplácet garantovaný příjem je hudba budoucnosti, ale teď je to jinak“ (SP 1)

Domnívám se, že odpověď další dotázané sociální pracovnice nepotřebuje rozsáhlý komentář a přímá citace zcela vyjadřuje postoj této sociální pracovnice k nepodmíněnému základnímu příjmu. *„Pasivní sociální politika zaměřená pouze na výplatu plošných dávek dle mě není řešení, pouze konzervace problému. Během řešení různých sociálních otázek často odkryjeme hluboký problém – příčinný problém, který těžkou sociální situaci klienta způsobuje. Domnívám se, že pokud se stane český stát pouze pokladnou, tyto otázky řešeny nebudou a problémy ve společnosti nebudou odhalovány, řešeny a budou narůstat.“* (SP 2)

Jako logický krok ve vývoji lidstva vnímá nepodmíněný základní příjem pracovnice v zařízení pěstounské péče. Je si vědoma, že tento názor je spíše levicového charakteru. V odpovědi na tuto otázku se dále zamýšlí nad faktem, že bohatství je soustřeďováno do rukou úzkého okruhu osob a uvádí: *„Nerovnosti plynoucí ze soukromého vlastnictví se zvýšily jednak industrializací, kdy práce řemeslníků klesla na minimum, a výdělek ze strojní výroby se koncentroval do rukou jednoho továrníka. Tyto výdělků se v současnosti zvýšily robotizací, která opět připravuje o práci nejnižší sociální vrstvy a koncentruje bohatství do rukou jednotlivců.“* (SP 3)

Nutnost řešit komplexně problematiku klientů vidí sociální pracovnice nízkoprahového centra (a nejen ona) a uvádí výhradu proti nepodmíněnému základnímu příjmu v souvislosti s motivací občanů pracovat. *„Myslím, že zavedení všeobecného příjmu by podněcovalo nezaměstnanost. Již nyní se setkáváme s lidmi, kteří pracovat nechtějí, proto se domnívám, že jejich počet by se po zavedení základního příjmu ještě zvýšil. Otázkou pak zůstává, v jaké výši by všeobecný nepodmíněný příjem byl, kdyby byl zaveden, protože si myslím, že od jeho výše by se odvíjelo i chování občanů“.* (SP 4)

Sociální pracovník městského úřadu pohlíží na základní příjem jako na projekt, který není dlouhodobě života schopný. Sokratovsky polemizuje nad otázkou, zda není nepodmíněný základní příjem kontraproduktivní a spíše nezhorší situaci některých jedinců. Dále uvádí, že již dnes existují dávky, které jsou garantovány, a zavedení nepodmíněného základního příjmu by pouze změnilo zdroj, ze kterého by

byly finanční prostředky osobám v nouzi vypláceny. Shrnutí jeho postoje nejlépe vyjadřují následující věty. „*Můj názor je ten, že to fungovat dlouhodobě nemůže. Vždycky se najdou lidi, kteří budou žít z nějakého minima, ale možná, že budou nuceni žít z nějakého minima, protože nebudou mít práci. Myslím si, že nejsme tak ekonomicky vyspělá země, aby to fungovalo a abychom si mohli zajistit ty nezákladnější životní potřeby.*“ (SP 5)

V následující kapitole se budu zabývat interpretací odpovědí sociálních pracovníků na položené otázky a sumarizuji tyto odpovědi do uceleného textu.

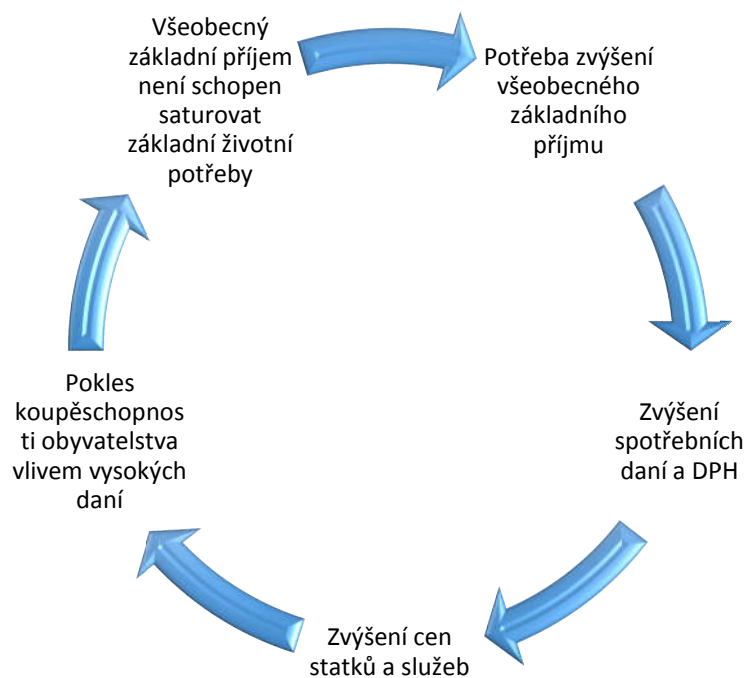
14. Evaluace odpovědí na položené otázky

V otázce zavedení všeobecného základního příjmu a zároveň zeštíhlení poskytování sociálních dávek nejsou oslovení sociální pracovníci jednotní. I když určitou míru shody v názoru na tuto problematiku nalézt lze. Většina dotázaných sociálních pracovníků by sociální dávky zrušila, ale zároveň dodává, že nikoliv všechny sociální dávky. Z rozhovorů vyplývá, že je účelné rozlišovat mezi zdravou populací a jedinci, kteří mají nějaký hendikep. Při zavedení všeobecného základního příjmu mohou být dávky zrušeny, ale pouze dávky, které nahrazují nízký příjem, nikoliv ty dávky, které mají jedinci kompenzovat určitý bio-psycho-sociální hendikep. V praxi to podle sociálních pracovníků znamená, že nelze například zrušit příspěvek na péči, protože nepodmíněný základní příjem by nestačil jedincům na financování sociálních služeb, a to by mohlo vést k tomu, že sociální služby nebude komu poskytovat, protože jakkoliv znevýhodnění jedinci si nebudou moci sociální služby zaplatit, pokud by byly při zavedení všeobecného základního příjmu zrušeny dávky určené k eliminaci důsledků bio-psycho-sociálního znevýhodnění. Při rozhovorech byla zmíněna otázka sociální spravedlnosti v oblasti penzí. Současný systém výpočtu penzí zohledňuje počet odpracovaných let a výši dosažených výdělků. Pokud by došlo k zavedení všeobecného základního příjmu a zároveň ke zrušení penzí, mohlo by to být důsledkem sociální nespravedlnosti, protože nepodmíněný základní příjem nepřihlíží k počtu odpracovaných let ani výši výdělku. Poskytování takového příjmu by pak muselo být státem garantováno v takové výši, aby si jedinec z něj mohl saturovat základní životní potřeby.

Mohlo by zavedení všeobecného příjmu znamenat náhradu sociálního státu? Jednoduchá odpověď na tuto otázku zní jednoznačně, že nikoliv. Ta složitější nám poskytuje odpovědi na to, proč tomu tak je. Z rozhovorů vyplývá, že důvody jsou dva hlavní. První důvodem je, že zmínění sociální pracovníci chápou sociální stát nejen jako poskytovatele sociálních dávek, ale také poskytovatele sociálních služeb, přičemž tyto dvě části od sebe nelze jednoduše oddělit. Charakteristiku sociálního státu nelze zúžit na poskytování dávek, ale je potřeba do něj zahrnout i sociální

služby. Z tohoto důvodu nemůže nepodmíněný základní příjem nahradit sociální stát. Druhým důvodem je, že při výkonu sociální práce je potřeba na situaci klienta/klientky pohlížet komplexně a nikoliv pouze z finančního hlediska. Státem poskytnuté peněžní prostředky nedokážou vyřešit všechny jeho problémy. Mnozí sociální pracovníci se ve své praxi setkávají s multiproblematickými klienty, kteří potřebují pomoc, poradenství, facilitaci, kontrolu. Není tedy možné soustředit se pouze na ekonomické hledisko. Předchozí větu dobře ilustrují slova sociální pracovnice, která prohlásila: „*Nemyslím si, že tím, že by lidé dostali plošně 10 tisíc korun na hlavu, by zmizely všechny sociální problémy, to je asi nesmysl si myslet.*“

Výrazně menší shoda panuje v otázce, zda by zavedení všeobecného základního příjmu vedlo ke zvýšení daní či nikoliv. Většina oslovených pracovníků se domnívá, že nikoliv. Pro své tvrzení uvádí, že postačí zeštíhlit byrokratický aparát, který v současné době dávky přerozděluje, a tak ušetřit nemalé finanční prostředky, které by posléze byly použity k financování tohoto instrumentu. V průběhu rozhovorů byla zmiňována i současná nálada ve společnosti související s daňovou zátěží. Bylo řečeno, že již není možné stále zvyšovat daně. Podle těchto sociálních pracovníků, může nepodmíněný základní příjem být zaveden pouze v těch zemích, které jsou natolik ekonomicky silné a stabilní, aby při zavedení tohoto opatření, nemuselo docházet ke zvyšování daní. Sociální pracovníci, kteří zastávají opačný názor, naopak vidí zvýšení daní jako jedinou možnou variantu, kterou lze nepodmíněný základní příjem financovat, a dodávají, že by došlo zejména ke zvýšení spotřebních daní a DPH. Při rozhovorech se sociálními pracovníky, kteří se domnívají, že při zavedení tohoto opatření dojde ke zvýšení daní, se vynořila zajímavá skutečnost. Vzhledem k praktické neexistenci všeobecného základního příjmu se jeví níže uvedený graf pouze jako hypotetický a značně zjednodušený konstrukt. Zároveň, ale může naznačovat otázku, jestli není nepodmíněný základní příjem pouze opatřením, které je kontraproduktivní. Výše naznačenou kontraproduktivitu nepodmíněného základního příjmu lze graficky vyjádřit takto:



Graf 1: Negativní zacyklenost nepodmíněného základního příjmu

Logika grafu vychází z toho, že kterýkoliv stát zavede opatření v podobě všeobecného základního příjmu, bude nucen zvednout spotřební daně nebo DPH (nebo obojí). Toto opatření logicky povede ke zvýšení daňové zátěže obyvatelstva a zároveň ke snížení koupěschopnosti obyvatel. V rozhovorech se sociálními pracovníky zazněl argument, že nepodmíněný základní příjem má smysl pouze tehdy, je-li jedinec schopen si za pomoci těchto finančních prostředků z něj plynoucích, zajistit základní životní potřeby. Jestliže tomu tak není, toto opatření postrádá smysl. Vlivem zvýšení cen statků i služeb a snížení koupěschopnosti obyvatelstva nebude nepodmíněný základní příjem plnit funkci saturace základních životních potřeb a vyvolá potřebu navýšit částku všeobecného základního příjmu, tak aby tuto funkci začal plnit. Toto navýšení opět vyvolá potřebu zvýšení daní za účelem financování již zvýšeného NZP. Jedná se o začarovaný kruh, který může mnohé vést k myšlence, že nepodmíněný základní příjem je opatřením, které v konečném důsledku může vést k neúměrnému daňovému zatížení obyvatelstva.

Etická stránka všeobecného základního příjmu se v rozhovorech ukázala být tou nejméně jednoznačnou. Oslovení pracovníci nesouhlasí s tím, aby byl nepodmíněný

základní příjem vyplácen plošně bez jakéhokoliv přičinění, ale zároveň dodávají, že dnes se již takto děje a fungování sociálního státu je z velké míry na tomto postaveno. I dnes existují sociální dávky, jejichž získání není podmíněno nebo je podmíněno minimálními požadavky. V rozhovorech zazněl argument, že nelze vyplácet plošně finanční částky bez požadavku na zodpovědné chování občanů. V této souvislosti, ale vyvstává otázka, zda by nepodmíněný příjem byl stále nepodmíněným příjmem při apelaci na zodpovědnost občanů. V rozhovorech se vyskytoval argument, že zavedení všeobecného základního příjmu může posílit nechuť mnohých občanů pracovat. Tito občané si mohou položit prostou otázku: „Proč bych měl pracovat, když peníze stejně dostanu od státu?“ V této souvislosti bylo v rozhovorech často zmíněno, že ten kdo pracuje a pobírá základní příjem, tak by se měl mít lépe než ten, kdo nepracuje a rovněž pobírá základní příjem. Z rozhovorů se sociálními pracovníky se vynořila i hypotetická otázka, zda by nebylo efektivnější zavést nepodmíněný základní příjem a tímto opatření předejít tomu, že jedinec propadne sociální síti. Podle některých sociálních pracovníků může být pozitivním efektem tohoto opatření i fakt, že všichni budou mít rovně (nikoliv spravedlivě) zajištěny základní životní potřeby a nebudou nuceni si tyto potřeby saturovat jiným způsobem například nelegální činností.

Při požadavku, aby se sociální pracovníci zamysleli komplexně nad všeobecným základním příjmem, někteří uváděli, že plusem tohoto opatření je, že by se pravděpodobně odboural současný byrokratický aparát, který zajišťuje nynější výplatu dávek. Pozitivní efektem rovněž může být, že jedinci nebudou propadat sociální síti. Je účelné rozlišovat efekt všeobecného základního příjmu na jednotlivé příjmové skupiny obyvatelstva. Pro nízkopříjmovou skupinu obyvatel může tento příjem znamenat znovunabytí důstojnosti a zlepšení jejich životní situace. Pro střední vrstvu obyvatel by tento instrument měl zásadní význam. Podle názorů vyplývajících z rozhovoru, by právě tato střední vrstva zareagovala zvýšenou motivací a aktivitou ve svobodněji zvolených oblastech činností. Pro vyšší vrstvy je tento příjem důležitý z hlediska udržení sociálního smíru. Pokud by došlo k vyloučení této vyšší vrstvy při výplatě všeobecného základního příjmu, mohlo by

to vést k sociálním nepokojům, protože vlivem progresivního zdanění by vysoko příjmová vrstva obyvatel platila nejvyšší daně, ale zároveň by byla vyloučena z účasti na pobírání všeobecného základního příjmu. Negativními efekty podle sociálních pracovníků po zavedení tohoto opatření může být, že dojde ke zvýšení natality za účelem navýšení příjmů (myšleno za předpokladu, že by byl nepodmíněný základní příjem vyplácen i dětem). Sociální pracovníci vnímají i další negativum v podobě konzervace problému. Domnívají se, že nepodmíněný základní příjem problémy neřeší, ale saturuje pouze finanční potřeby občanů. Podle sociálních pracovníků se nelze orientovat při práci s klientem pouze na ekonomickou stránku obtíží, ale je nezbytné vnímat klienty a klientky jako jedinečné osobnosti nacházející se v určitém sociálním prostředí.

V závěrečném textu magisterské diplomové práce odpovím na otázku, která byla položena v úvodu této práce. Jakým způsobem ovlivní nepodmíněný základní příjem podobu sociální práce?

Závěr

V úvodu této práce bylo uvedeno, že cílem publikace je analyzovat názory veřejnosti a odborné veřejnosti na problematiku nepodmíněného základního příjmu. Pokud rozvedu konkrétněji předchozí větu, tak cílem práce bylo analyzovat názory uživatelů na nepodmíněný základní příjem a s tím související automatizaci pracovních procesů, transformaci daňového systému a možné dopady na sociální systém. Kvalitativní analýzou bylo zjištěno, že k výše zmíněné automatizaci skutečně pozvolna dochází. Tento fakt, podle mnohých čtenářů a přispěvatelů do internetových diskuzí, může mít za následek úbytek pracovních míst zejména pro osoby s nižší kvalifikací. Na druhou stranu je v diskuzích uvedeno, že placenou práci nelze zcela nahradit stroji.

Analýzou příspěvků bylo rovněž zjištěno, že transformace současného daňového systému při zavedení nepodmíněného základního příjmu, je nevyhnutelná. Podle mnohých příspěvků dojde ke zvýšení zejména spotřebních daní. Jen malá část diskutérů se domnívá, že by se daňová zátěž obyvatelstva při zavedení tohoto opatření nezvýšila.

Nepodmíněný základní příjem bude mít zcela jistě vliv na budoucí podobu sociálního státu. Analýzou příspěvků uživatelů na toto téma bylo zjištěno, že mnozí z nich pochybují o efektivitě tohoto opatření z hlediska sociálního státu. Česká republika v současné době nedisponuje dostatkem finančních prostředků, aby projekt nepodmíněného základního příjmu byl dlouhodobě udržitelný, a tudíž ho považují za nesmyslný. Někteří uživatelé zastávají názor, že toto opatření má smysl pouze tehdy, bude-li tento příjem poskytován v dostatečné výši, ale i tito uživatelé pochybují o jeho dlouhodobé udržitelnosti a možné řešení výše napsaného vidí ve zrušení současných sociálních dávek, přičemž v příspěvcích neuvádějí jakých konkrétně. Dílčí cíle, týkající se analýzy názorů uživatelů v oblasti automatizace pracovních procesů, transformace daňového a sociálního systému v souvislosti s nepodmíněným základním příjmem, byly splněny.

Rovněž se podařilo naplnit cíle vztahující se k odborné veřejnosti. Tento cíl se podařilo naplnit za pomoci rozhovorů se sociálními pracovníky. Považuji však za nezbytné zde uvést, že nalezení respondentů, kteří mají dostatečné znalosti o nepodmíněném základním příjmu, bylo obtížné. Povědomí o tomto instrumentu není mezi sociálními pracovníky příliš rozšířeno. Složitou pro sociální pracovníky se ukázala být zejména otázka týkající se případného zvýšení daňové zátěže obyvatelstva. Mnozí, ze sociálních pracovníků, se nedokázali k této otázce kvalifikovaně vyjádřit

Z odpovědí na položené otázky je zřejmé, že oslovení sociální pracovníci chápou sociální stát nikoli jen jako výplatu dávek, ale zahrnují do něj i sociální služby a dle jejich názoru není možné, aby opatření v podobě nepodmíněného základního příjmu, dokázalo nahradit zcela sociální stát.

V závěru práce je nezbytné odpovědět na základní otázku, která byla položena v úvodu. Jak ovlivní implementace nepodmíněného základního příjmu do struktur sociálního státu, podobu sociální práce? Ponechám pro tuto chvíli stranou fakt, že dojde pravděpodobně ke zvýšení daní. Z analýzy názorů jednotlivých účastníků diskuze vyplynulo, že zavedení nepodmíněného základního příjmu by mělo za následek částečné nebo úplné zrušení sociálních dávek. Tento názor je v souladu s názorem sociálních pracovníků, kteří ale zároveň dodávají, že nelze rušit ty dávky, kterými je jednotlivcům kompenzován určitý hendikep. V rozhovorech se sociálními pracovníky bylo konstatováno, že již dnes se určité dávky nepodmíněně vyplácí. Nepodmíněný základní příjem nelze považovat za sociální dávku, protože by byl vyplácen všem bez rozdílu. Zavedení tohoto opatření do sociálních struktur by mohlo mít za následek i růst cen sociálních služeb. Domnívám se tak proto, že zavedením tohoto příjmu, by mohly vzrůst ceny statků a služeb (vlivem zvýšení DPH) a sociální služba je také jen služba jako každá jiná, a pokud by skutečně došlo ke zvýšení cen služeb, zcela jistě se to dotkne i služeb sociálních (alespoň tedy těch, které jsou provozovány komerčními institucemi za účelem dosažení zisku).

Domnívám se, že stanovené cíle se podařilo naplnit, i přestože sociální pracovníci měli obtíže odpovědět na otázku týkající se daňové problematiky. Zároveň není

možné zcela přesně určit budoucí podobu sociální práce po zavedení nepodmíněného základního příjmu, protože neexistuje žádný stát na světě, který by disponoval dlouhodobými zkušenostmi s tímto opatřením.

Analýza rozhovorů se sociálními pracovníky ukázala zásadní možnou slabinu nepodmíněného základního příjmu v podobě jeho negativní zacyklenosti, která je graficky vyjádřena v předchozí kapitole. Je potřeba neustále zvyšovat povědomí veřejnosti (i té odborné) o tomto opatření tak, aby v případě jeho zavedení, měla laická i odborná veřejnost dostatečné informace a v referendu, o zavedení či nezavedení všeobecného příjmu, se mohla kvalifikovaně vyjádřit. Ono kvalifikované vyjádření považuji za nesmírně důležité, abychom se vyhnuli situaci, která nastala ve Velké Británii v souvislosti s jejím odchodem z Evropské unie, kdy občané nejprve rozhodli o odchodu z Evropské unie a až následně zjistili, jaké důsledky bude toto rozhodnutí pro Velkou Británii mít. Je nezbytné, aby před případným referendem, měl každý občan dostatek informací, které jsou podstatné pro rozhodování.

Rovněž považuji za nutné, aby byly prováděny další empirické výzkumy v oblasti nepodmíněného základního příjmu, které jsou naprosto nezbytné pro jeho budoucí podobu, která by měla vypadat tak, aby byla prospěšná občanům a zároveň nezatěžovala příliš státní rozpočet.

Domnívám se, že nepodmíněný základní příjem, pokud bude dobře nastaven, může podpořit motivaci občanů k práci a zároveň umožnit svobodnější volbu činností. Jestliže bude mít jedinec garantovanou určitou sumu finančních prostředků, může se svobodně rozhodnout, k jakým účelům ji využije. Také se následně může rozhodnout, zda doplní tento příjem i příjmy ze závislé činnosti či nikoliv. Ať tak, či onak, jisté je, že placené práce ubývá a je nahrazována stroji, a tudíž nepodmíněný základní příjem je logickým evolučním krokem ve vývoji práv jedince.

Použitá literatura

Knižní zdroje

ČERMÁK, David; VOBECKÁ, Jana. Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě -- význam, praxe, příslib. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012.

JAHODA, Marie; LAZARSELD, F. Paul, ZEISEL, Hans. Marienthal – The Sociography of an Unemployed Community. London: Tavistock Publications Limited, 1972

KELLER, Jan. Soumrak sociálního státu. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.

KLIMENTOVÁ, Eva. Sociální politika I. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.

PARIJS VAN, Philippe; HRUBEC, Marek.; BRABEC, Martin. Všeobecný základní příjem – Právo na lenost nebo přežití: Praha: Filosofia, 2007

PETRUSEK, Miloslav. Společnosti pozdní doby. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.

POŠTULKOVÁ, Jitka. Basic Income, its features and implementation. Bakalářská práce. FSV UK, Praha: 2013 (anglicky). Vedoucí práce doc. Ing. Ondřej Schneider, M.Phil., Ph.D. [cit. 14. 7. 2016]. Dostupné také z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/124630/?lang=en>

UHDE, Zuzana. Nepodmíněný základní příjem ocení práci těch, kteří pečují. Praha: Ekumenická akademie, 2013

WINKLER, Jiří. Implementace – Institucionální hledisko analýzy veřejných programů. Brno: Masarykova univerzita, 2002

Internetové zdroje

Internetové články

ADAMCOVÁ, Pavla. Šest tisíc korun měsíčně pro každého. Zničí garantovaný příjem od státu motivaci k práci? [online]. 5. 2. 2016 [cit. 30 7. 2016]. Dostupné z:

<https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/sest-tisic-korun-mesicne-pro-kazdeho-znici-garantovany-prije/r~1167fb66c9a611e584160025900fea04/>

Česká televize. 1500 eur pro každého! Švýcaři přišli s receptem na evropskou nezaměstnanost [online]. 25. 7. 2013 [cit. 30. 7. 2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1085244-1500-eur-pro-kazdeho-svycari-prisli-s-receptem-na-evropskou-nezamestnanost>

Česká tisková kancelář. Finsko jako první v EU otestuje zaručený příjem. Podle plánu dostanou všichni 15 tisíc korun měsíčně [online]. 26. 8. 2016 [cit. 26. 8. 2016]. Dostupné z: http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/finsko-jako-prvni-v-eu-otestuje-zaruceny-prijem-podle-planu/r~d768bd686b4611e6a77e002590604f2e/?utm_source=centrumHP&utm_medium=newsbox&utm_term=position-1

Česká tisková kancelář; idnes.cz . Šedesát tisíc měsíčně pro každého. Švýcaři rozhodnou o garantovaném příjmu. [online]. 28. 1. 2016 [cit. 26. 8. 2016]. Dostupné z http://ekonomika.idnes.cz/svycari-budou-hlasovat-o-garantovanem-statnim-prijmu-pfb-/eko-zahranicni.aspx?c=A160128_120840_eko-zahranicni_chrs

Česká tisková kancelář; idnes.cz . Koláče bez práce? Příjem od státu v referendu odmítla většina Švýcarů. [online]. 5. 6. 2016 [cit. 26. 8. 2016]. Dostupné z adresy: http://zpravy.idnes.cz/nepodmineny-zakladni-prijem-referendum-svycarsko-fwg-/zahranicni.aspx?c=A160605_090458_zahranicni_jw.

MAIROVSKÝ, Štěpán. Občanský příjem jako alternativa ke zvyšování minimální mzdy [online]. 16. 9. 2013 [cit. 31. 7. 2016]. Dostupné z <http://denikreferendum.cz/clanek/16405-obcansky-prijem-jako-alternativa-ke-zvysovani-minimalni-mzdy>

Musil, Jiří. Ekonomika: progresivní zdanění [online]. 7. 5. 2009 [cit. 31. 7. 2016]. Dostupné z http://neviditelnypes.lidovky.cz/ekonomika-progresivni-zdaneni-dz5-/p_ekonomika.aspx?c=A090505_124002_p_ekonomika_wag

HOVORKA, Jiří, Česká tisková kancelář. Švýcaři odmítli kapesné od státu, pro byla necelá čtvrtina. I tak jsme uspěli, reagují autoři návrhu [online]. 5. 6. 2016 [cit. 30. 7. 2016] Dostupné z <http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/svycari-v-referendu-odmitli-garantovany-prijem-od-statu-prot/r~2c40c9802b1311e6bffa0025900fea04/>

WAGNEROVÁ, Alena. Svoboda, rovnost, základní příjem aneb O důstojnosti člověka [online]. 22. 12. 2012 [cit. 31. 7. 2016]. Dostupné z <http://denikreferendum.cz/clanek/14607-svoboda-rovnost-zakladni-prijem-aneb-o-dustojnosti-cloveka>.

Webové portály

Participační rozpočet: Portál o participačním rozpočtu [online]. [cit. 19. 7. 2016]. Dostupné z: www.participacnirozpocet.cz

Videopřednášky

HOLOŠ, Ladislav. Co je nepodmíněný základní příjem? [online]. 16. 9. 2013 [cit. 16. 9. 2016]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=uNz1a26TXVA>

HRUBEC, Marek. Co je nepodmíněný základní příjem? [online]. 16. 9. 2013 [cit. 16. 9. 2016]. Dostupné z https://www.youtube.com/watch?v=ID_eQcu9IH4

ŠTEG, Jiří. Daňová spravedlnost jako předpoklad nepodmíněného základního příjmu. [online]. 11. 11. 2013 [cit. 16. 9. 2016]. Dostupné z https://www.youtube.com/watch?v=ID_eQcu9IH4

TOŽIČKA, Tomáš. Daňová spravedlnost jako předpoklad nepodmíněného základního příjmu. [online]. 11. 11. 2013 [cit. 16. 9. 2016]. Dostupná z https://www.youtube.com/watch?v=ID_eQcu9IH4

Videorozhovory

Drtinová, Daniela (server Aktualne.cz). Rozhovor s Janem Švejnarem pro internetovou televizi DVTV [online]. 21. 12. 2015 [cit. 26. 8. 2016]. Dostupný z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/svejnar-bohate-zdanujeme-malo-ze-systemu-ziskavaji-mnohem-vi/r~d382b2aca5b311e5b745002590604f2e/>

Seznam tabulek a grafů

Graf 1: Negativní zacyklenost nepodmíněného základního příjmu 79

Seznam zkratk a terminologie

ČSSD = Česká strana sociálně demokratická

DPH = daň z přidané hodnoty

HDP = hrubý domácí produkt

KSČM = Komunistická strana Čech a Moravy

NZP = nepodmíněný základní příjem. V Publikaci je též užíváno termínů: základní příjem, všeobecný základní příjem; garantovaný příjem; minimální garantovaný příjem; nepodmíněný příjem.

SP = sociální pracovník/pracovnice